

PRVI SLOVENSKI SOCIALNODEMOKRATSKI LIST

»NOVI ČAS«

DUSAN KERMAUNER

Ta članek smo prejeli po tem, ko je bil prejšnji prispevek R. Golouha že sprejet za tisk. Ker obravnavata oba avtorja isto vprašanje, a D. Kermauner upošteva nove viře, objavljamo oba članka v isti številki. — Op. ured.

I.

Na zemljevidih iz preteklih stoletij so bile na mestih tedaj še neraziskanih pokrajin na izvenevropskih zemljinah bele lise; o njih je bilo znano le, da se tam in tam raztezajo, ne pa tudi, kje se v njih dvigajo gorovja, kje so jezera in kje teko reke, kje so naselja in kako so povezana s potmi. Takšna neraziskana »pokrajina« — bela lisa v zgodovinopisju slovenskega delavskega gibanja — je še do danes neproučeno skoraj desetletno razdobje, ki je poteklo od celovškega procesa zoper Franceta Železnikarja in »krvavce« leta 1884 pa do prvega trajnejšega slovenskega socialnodemokratskega glasila »Delavca« jeseni 1895. O teh prvih časih slovenske socialne demokracije je bilo sicer zapisanih nekaj skupih spominskih podatkov, med katerimi pa je bilo mogoče le dva brez pristavljenih vprašajev vnesti na belo liso: 1. da sta bila na ustanovnem kongresu avstrijske socialnodemokratske stranke v Hainfeldu konec 1888 dva ljubljanska delegata, Karl Kordelič in Ludvik Zadnik, ki sta tam prejela od dr. Viktorja Adlerja neko denarno vsoto za ustanovitev slovenskega socialnodemokratskega lista, in 2. da je Ludvik Zadnik v času od jeseni do spomladi 1891 izdal v Trstu nekaj številke »Delavskega lista«. Ostali podatki — o poskusih ljubljanskih socialnih demokratov ustanoviti list — pa so bili protislovni ali sploh negotovi; iz njih je bilo sicer nujno sklepati, da je takšen list v Ljubljani izšel, ni pa bilo moč razbrati, ali je izšel samo en list ali dva in koliko številke naj bi bilo izdanih v prvem in v drugem primeru ter kdaj naj bi bile izšle. Ker se nihče ni lotil sistematičnega iskanja prvotnih virov, smo se začasno skušali »znajti« v tej zmedi z — ugibanji, ki so bila deloma hudo primitivna. Eno takšnih ugibanj, ki je še pred dvema letoma skušalo zanikati medtem zatrdno ugotovljeno ime prvega slovenskega socialnodemokratskega lista »Novi čas« in vzdržati leta 1912 po nemarnosti zagrešeno zamenjavo tega imena z imenom lista »Ljudski glas« iz let 1882—1885, me je takrat naravnost izzvalo

k polemiki¹, ki pa je bila zame predčasna, ker se dotlej še nisem mogel lotiti metodičnega raziskovanja začetkov slovenske socialne demokracije v letih 1887 do 1895 in seči po temeljnih virih in pričevanjih o prvih slovenskih socialističnih listih. To predolgo odlagano delo pa je končno le prišlo na vrsto. Najprej sem po vrsti predstavljal v Ljubljani dostopni tisk slovenskega ozemlja tistih let, nato še avstrijski, predvsem nemški socialnodemokratski tisk, in v obeh skrbno iskal odmeve in omembe prvih slovenskih socialističnih listov, končno pa sem šel tudi v arhive politične uprave po ohranjene uradne akte o ustanavljanju, plenjenju in prenehanju teh listov. In trud je bil poplačan: kolikor bolj sem z delom napredoval, tem bolj je izginjala »bela lisa«. Mučna prizadevanja delavskih ustanoviteljev in urednikov prvih slovenskih socialističnih listov so se mi živo pokazala v vseh zanimivih, za dobo in ljudi značilnih podrobnostih, nejasnosti so se razjasnjevale, protislovja razreševala. Ljubljanski »Novi čas« in tržaški »Delavski list« sta mi prenehala biti prazni bibliografski imeni, med njima dotlej domnevama ljubljanska »Zora« pa se je razkadila v nič, ko sem ugotovil, da se drugi slovenski socialnodemokratski list, ki so ga v Ljubljani hoteli avgusta 1890 izdati, a ki zaradi oblastvene prepovedi sploh ni izšel, ni imel imenovati »Zora«, marveč — »Delavski list«, in da je prav ta »Delavski list«, ki v Ljubljani ni smel iziti, nato izšel v — Trstu, kjer je v svoji predzadnji (12.) številki z dne 24. aprila 1891 privzel naslov ali podnaslov »Zora« tako, da se je imenoval: bodisi »Delavski list Zora« ali »Zora, Delavski list«. A medtem ko nisem mogel najti prav nobene številke tega tržaškega lista, glede katerega je še preostalo protislovje v podatkih o njegovem drugem imenu, se mi je popolnoma posrečil lov za edino — zaplenjeno — prvo številko ljubljanskega »Novega časa«. Ustanavljanju, enkratnemu izidu in hitremu pokopu tega prvega slovenskega socialnodemokratskega lista je posvečen ta okrajšani odlomek iz večje študije o »Začetkih slovenske socialne demokracije v letih 1887 do 1895«.

Slovenski socialnodemokratski list mi prišel na dnevni red v javnosti šele z nastopom Karla Kordeliča na hainfeldskem kongresu,

kjer je »po nalogu svojih sodrugov« oznanil, da hočejo »ustanoviti slovenski strankin list za Spodnji Štajer, Koroško, Kranjsko, Goriško in Trste², ampak že tričetrt leta poprej v Ljubljani na drugem javnem ljudskem shodu, ki so ga priredili ljubljanski socialni demokrati 2. aprila 1888 kot nadaljevanje prvega takšnega velikega shoda v tem letu. Ta prvi shod se je bil vršil 18. marca 1888, a se ni mogel izvesti do konca, ker ga je vladni komisar magistratni svetnik Matija Zamida razpustil in dal razgnati. Na dnevnem redu drugega shoda 2. aprila se je poleg točke, ki je bila prevzeta z dnevnega reda prvega shoda in ki se ji moramo tu iz prostornih razlogov ogniti, pojavila kot posebna točka »Tisk«, pri kateri je nastopil kot referent Josef Gans iz štajerskega Gradca in v svojem

nemškem govoru izjavil, da »je slovenski delavski list potreben³, da »je iz mnogih časnikov le redko mogoče izvedeti resnico, da vsak časnik vzdržuje svoje stališče in tako bralca enostransko poučuje«, ter nadaljeval: »Vsak časnik zastopa koristi svoje stranke. Delavci, ki tvorijo veliko stranko, tudi potrebujejo javnega glasila, ki naj bi zastopalo njihove koristi. Takšna glasila že imamo v nemščini, češčini in madžarščini, bilo bi zato zelo potrebno, da bi tudi delavci slovenske narodnosti imeli lasten slovenski list⁴.

Nato je še pred hainfeldskim kongresom na dveh zapovrstnih mesečnih sestankih ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva — 11. novembra in 8. decembra — bila na dnevnem redu točka »Delavski tisk«⁵. Domnevno so razpravljanja na teh

An die
K. K. Landesregierung
in Laibach.

Die gefertigten, unfern
genmt. der Angez. laud. Schriftst.
fassung, der
»Neue Arbeitervereinsammlung
vom 15. März 1888, zur Gründung eines
Arbeiterblattes im slowenische Sprach-
gebiet am 16. März 1888, im 6. Uf. abend«
verfassen sind, mit dem Titel:

„Novi čas“

- I. Dieses Blatt, half am Regal, dem-
nachstehenden Handzettel und befehlt
sich mit nachstehenden
Arb. Kalen.
- II. Danks, zur Weiterbildung der Arbeiter
und ihre in der Schrift und arbeits-
kraft zu erfüllen.
- III. Neue fällige jede Regiments
Verfahrungen.
- IV. Dieses Blatt, kann politische Organ
für slowenische Arbeitervereine.

Die gefertigten unfern, die
K. K. Landesregierung, im
die Besetzung der Gründung
fallten Blattes, welches jeden
Monat herausgegeben werden
sind, und jede, jeden unfern sind
darüber Einverständnis, im Monat
gedruckt werden in „Narodna tiskarna.“

Laibach den 15. April 1889.

Verantwortliche Redaktionen:
Franz Wank Pöfner
K. P. P. Polnastrasse N. 17.
Jovanigebert.
Karl Hordelie Pöfner
K. P. P. Floriansgasse N. 35.
Khan Prokovic Plaudern
K. P. P. Jakobiplatz N. 6.
Redaction und administration
Polnastrasse N. 17.
Laibach

dveh sestankih, o katerih nimamo poročil, služila pripravi delegatov na hainfeldski kongres, da bi tam čim boljše utemeljili potrebo po slovenskem socialnodemokratskem listu in dosegli na tem kongresu — kakor se je na njem izrazil Karl Kordelič⁶ — »dovoljenje za izdajanje lista«; seveda pa bistvo ni tičalo v »dovoljenju«, marveč v — podpori, ki so jo v ta namen potrebovali, kajti izključeno je bilo, da bi za ustanovitev lista potrebni denar spravili skupaj sami — ne toliko iz razloga, ker bi jih bilo premalo, ampak zaradi tega, ker so bili sami nemaniči, ki so se z delom svojih rok komaj sami preživljali.

S hainfeldskega kongresa, ki se je vršil od 30. decembra 1888 do 1. januarja 1889, sta se vrnila delegata Karl Kordelič in Ludvik Zadnik s 35 goldinarji v žepu, ki jih jima je izročil dr. Viktor Adler, izdajatelj in urednik dunajskega socialnodemokratskega tednika »Gleichheit« (»Enakost«), kot osnovno glavnico za ustanovitev slovenskega socialnodemokratskega lista; da je bilo teh goldinarjev ravno 35 in ne več ne manj, kakor so pozneje navajali po Kordeličevem in Zadnikovem spominu, nam pove prva številka »Novega časa« sama, ki v zaključku navaja »v podporo lista došle doneske« in med njimi na prvem mestu kot prvega in poglobitnega podpornika »Uredništvo »Gleichheit« z navedenim zneskom.

Po hainfeldskem kongresu so ljubljanski socialni demokrati priredili 10. febr. 1889 javen ljudski shod, na katerem sta o kongresu poročala Ivan Brozovič in Ludvik Zadnik, prvi slovensko, drugi nemško, in tudi v obeh jezikih prebrala hainfeldske sklepe, ki jih je nato shod odobril s sprejemom naslednje izjave: »Ljudski shod, zborujoč 10. febr. 1889 v Schreinerjevi pivnici, priznava, da sklepi socialnodemokratskega strankinega zbora v Hainfeldu ustrezajo koristi ljudstva, in se odločno izjavlja zanje.«⁷ V debati je takoj za Zadnikom govoril Franc Vovk in zlasti utemeljeval »nujno potrebo po slovenskem delavskem listu ter apeliral na zborovalce, naj se potrudijo, da bo list kmalu začel izhajati«⁸; vladni poročevalec pa je zapisal, da »je bila zaradi dosege pogojev za zboljšanje položaja delavcev predlagana ustanovitev političnega slovenskega lista«⁹.

Štirinajst dni pozneje, 24. februarja 1889 se je delavsko izobraževalno društvo na svojem »prostem (t. j. javnem) društvenem shodu« bavilo z vprašanjem »delavskega tiska« ali — bolje — »delavskega lista«¹⁰, a za 25. marec je Franc Vovk kot sklicatelj

prijavil »javen delavski shod«, na katerem sta bili na dnevnem redu kot prva točka »Sklepanje o ustanovitvi slovenskega delavskega lista«, kot druga pa »Izvolitev izdajateljskega odbora«¹¹. Poročilo o tem shodu v dunajski »Gleichheit« dosledno spreminja izraz »slovenski« v — »jugoslovanski delavski list« in pravi o referatu Franca Vovka, da »je jasno obrazložil, kako potrebna je ustanovitev jugoslovanskega delavskega lista, ter poudaril, da bo ta list silno orodje v naših rokah, s katerim bomo lahko energično odbijali vse sovražne napade«¹². Žal se nam v tem sestavku ni mogoče ustavljati pri zanimivi razpravi o smernicah lista, v kateri so sodelovali Karl Kordelič, Jože Gostinčar — prav tisti predilniški delavec, ki ga je štiri leta kasneje dr. Janez Evangelist Krek pridobil za krščanski socializem in napravil iz njega poglobitnega krščanskosocialističnega delavskega agitatorja in organizatorja —, Matija Kunc, ki je s svojimi izvajanji skušal uveljaviti neke krščansko-socialne smernice, kar pa je zbuvalo pri zborovalcih smeh, Ferdinand Tuma, Ludvik Zadnik in Albert Kordeš;¹³ ne moremo se pa ogniti poslednjemu govorniku Kordešu, ki je uvodoma povedal: »Po dolgem popotovanju sem šele včeraj prispel v svoje rojstno mesto (Vaterstadt)«, toplo pozdravil ustanavljanje slovenskega delavskega lista, mu napovedal, da se bo moral boriti z velikimi težavami, in je žel za svoje besede »veliko odobravnje«¹⁴. Pri drugi točki so bili izvoljeni v izdajateljski odbor: Franc Vovk, Franc Dhü, Karl Kordelič, Ivan Brozovič in Leopold Scharner. Takšen petčlanski odbor je bil izvoljen po poročilu vladnega komisarja¹⁵ in tako sta ga tudi prijavila istega dne 25. marca v posebni vlogi deželnemu predsedstvu predsednik shoda Ivan Brozovič in zapisnikar Franz Mikšovský¹⁶. Zato nas mora začuditi dejstvo, da je bil v poročilu o shodu, podpisanem od istega Franca Mikšovskega, ki je bil tedaj kot tajnik delavskega izobraževalnega društva hkrati ljubljanski dopisnik dunajske »Gleichheit«, v tem listu¹⁷ k petim izvoljenim članom izdajateljskega odbora dodan še — Zadnik z napačnim imenom »Johann« namesto Ludvik. Ker iz vrste dogodkov v naslednjih letih lahko zaključimo, da je bil dr. Viktorju Adlerju Ludvik Zadnik posebej pri srcu in da ga je — iz prav določenih razlogov, ki jih tu ne moremo razpravljati — imel za najbolj zanesljivega zaupnika med slovenskimi socialnimi demokrati, lahko domnevamo, da bi po njegovem mnenju Zad-

Slavna e. k. delovna sliedca!
— Ljubljani.

Udano podpisani preporočimo pravi
slavna e. k. delovna sliedca, naj bi slavna
sliedca blagovoliti dovolila, da bi smel iz-
stavljati slovenske socialno-demokratske
list in sicer dvakrat na mesec, ter post-
puna svojo prošnjo se sledicemu razlogu:
Ste se tedaj na Kranjskem mnogim de-
lavci niti jednega lista; katere bi jih ve-
del v sporavanih njih stavni in tisti,
list bi bil na podlagi petletnega programa,
imenoval se bi »NOVI ČAS«, in vključil bi
vsak prvi in tretji četrtek v mesecu, ter se
vseeno držal političnega programa,
je podpisani katere priloga bi karie vsi
svojega materinoga jezika v besedi in
pisavi, da mu bude mogoče, ssem raki-
sam, zadovoliti.
je vsen na Kranjskem v mestu, kjeri gove
38 let star, vsen ter vsen črno-gorkega
sliedca in ima vsi-gorke in tudi delno
pravico.
Ter je podpisani vsen in vsen v
vseh postah in tistih, katere tarje
delovski stavni, in v vsen, ne navedeni
razlogi, vsen se tedaj preporočimo svojo
sliedca prošnjo ponoviti in pravi, naj
slavna e. k. delovna sliedca blagovoliti dovol-
liti, da bi smel izstavljati list so slovenske
delavci in sicer na govi navedeni podlagi,
katere bude gotovo v prid ssem delavcem.
Slavna e. k. delovna sliedca preporočimo in
udano podpisani
Franc Wouk
črno-gorke in vsen
— Ljubljani, Polanski cesta št. 19

Ljubljana 19. junija 1889.

Druga — slovenska — vloga za dovolitev »Novega časa«
z dne 19. junija 1889

nik moral biti član izdajateljskega odbora, a ker ni bil izvoljen, ga je kar sam pripisal k izvoljenim (pri čemer se je v imenu zmotil). Ne vemo pa, ali so ljubljanski socialni demokrati to Adlerjevo »izvolitev« že tedaj tudi upoštevali...

Z akcijo za list pa so bodoči izdajatelji začeli že pred shodom 25. marca, kajti v zagrebškem »Radničkem glasniku« je bil 30. marca 1889 objavljen z 19. marcem 1889 datiran »Poziv« iz Ljubljane, ki ga ponatiskujemo v celoti:

»Vriedni drugovi! Pošto je na skupštini (Parteitag) u Hainfeldu zaključeno, da se ustroji jedan jugoslavenski radnički list, to

je tomu listu po tej skupštini podieljena dozvola i obrečena [morda: obečana!] pripomoč. Mi s toga apelujemo na sve drugoveradnike, naročito jugoslavenske, neka im je dužnost i zadaća za taj list svojski raditi i da ga koliko je više moguće razprostrane i podpomognu, buduć da je to za obstanak njegov neobhodno nužno. Sva radnička društva uljudno se umoljavaju, da nastoje za nj se zauzeti, pošto je to stvar obćenita, stvar socialne demokracije.

Molimo one drugove, koji žele za taj list raditi, da nam za 14 dana jave, na koliko predplatnika možemo računati, da sa izdavanjem čim skorije odpočnemo. — Poblizje obaviesti sliede.

Sa socialno-demokratskim bratinskim pozdravom za jugoslavenske drugove:

Franjo Wouk. «¹⁸

Hkrati je bil še naveden kot naslov, na katerega »neka se upravljaju pisma«: »Franjo Mikšovsky, Hilšerjova ulica br. 12, I. kat u Ljubljani (Kranjska)«.

V besedilu in objavi tega »Poziva« lahko ugotovimo prvi »jugoslovanski« bratski stik slovenske s hrvatsko socialno demokracijo.

Po avstrijskem tiskovnem zakonu je bilo treba nameravano izdajo vsakršnega lista (»periodične tiskovine«) vnaprej prijaviti z navedbo naslova, časov izhajanja, s »pregledom predmetov (programom), ki jih bo obravnaval«, ter z imeni in bivališči odgovornega urednika, izdajatelja in tiskarja. Dne 15. aprila 1889 so vložili Franc Vovk (Wouk), čevljar, stanujoč na Poljanski cesti št. 19, kot odgovorni urednik, in Karel Kordelič, čevljar, stanujoč v Florjanski ulici št. 25, ter Ivan Brozovič, krojač, stanujoč na Sv. Jakoba trgu št. 6, kot izdajatelj, naslednjo — v pravopisno in slovnično kaj slabi nemščini pisano — vlogo »visoki cesarsko-kr[aljevi] vladi v Ljubljani«: »Podpisani prijavljajo glede na sklep javnega delavskega shoda dne 25. marca 1889 o ustanovitvi delavskega lista v slovenščini, da bo ta list izšel 16. maja 1889 ob šestih zvečer pod naslovom »Novi čas«. — I. Ta list je na socialnodemokratskem stališču in prinaša znanstvenim članom. II. Služi izobraževanju delavcev in smotru zboljšati in ohraniti njihov položaj. III. Ogibal se bo vsakršnega narodnostnega hujskanja. IV. Ta list je slovansko glasilo za slovansko delavstvo. — Podpisani prosijo visoko e. kr. vlado, da dovoli ustanovitev tega lista, ki bo izhajal mesečno dvakrat in sicer vsak prvi in tretji četrtek v mesecu. Tiskala ga bo, »Narodna tiskarna.«¹⁹

Na vlogi je uradni zaznamek z dne 18. aprila, da »se dostavi mestnemu magistratu v Ljubljani v izjavo o sposobnosti prijavljenega za odgovornega urednika periodičnega lista v smislu čl. 12 tiskovnega zakona«²⁰. Ta čl. 12 je zahteval od odgovornega urednika, da je avstrijski državljan, svojepraven in da stanuje v kraju izhajanja lista, ter je izključil tiste, ki so izgubili pasivno volilno pravico v občinske zastope zaradi zagrešenih kaznivih dejanj. Hkrati je deželna vlada poslala vlogo »v vpogled in izjavo mnenja, ali so kakšni zadržki proti izdajanju tega lista«, ljubljanskemu državnemu pravdnictvu, od katerega je že naslednjega dne prejela odgovor, da »ne more proti njegovemu izdajanju nič ugovarjati, ker ima urednik po čl. 12 tiskovnega zakona zahtevana svojstva«²¹.

A le do sem se je prva prijava »Novega časa« obravnavala formalno in stvarno zakonito. To mejo pa je prvi prestopil ljubljanski mestni magistrat, ki mu je načeloval župan Peter Grasselli, eden prvakov slovenske narodne stranke. V odgovoru na dostavljeno mu prijavo »Novega časa«, podpisanim od magistratnega ravnatelja Vončina dne 27. aprila 1889, je magistrat sporočil deželni vladi »na temelju izvršenih poizvedb«, »da je v Višnji gori rojeni in tja pristojni, a že vrsto let tukaj na Poljanski cesti št. 19 stanujoči, 38-letni, poročeni Franc Vovk (Wouk) obiskoval le dvorazredno normalko [= osnovno šolo] v Višnji gori in da razen znanja branja in pisanja nima prav nobene višje znanstvene izobrazbe«. Iz te ugotovitve je izvajal magistrat takoj zaključek, da »je zato docela nesposoben, da bi prevzel uredništvo lista, za katerega gre«. Avstrijski tiskovni zakon se v čl. 12 ni prav nič menil za šolsko izobrazbo ali splošno izobraženost odgovornih urednikov in zaradi tega rezultati poizvedb ljubljanskega magistrata v tem pogledu niso imeli prav nobene pravne veljave. Toda slovenski buržoaziji ni nič kaj dišalo, da bi slovenski delavci začeli dobivati v roke slovenski socialistični list, in je zato v svojem — Grasselli-Vončinovem — odgovoru to tudi odkrito sporočila kranjskemu deželnemu predsedniku baronu Andreju Winklerju ter mu hkrati tudi ponudila gradivo, s katerim bi se ta list pravno, čeprav ne tudi zakonito, mogel preprečiti. Zato je organ mestnega magistrata vrhu gornjega »imel še za svojo dolžnost, poudariti, da je Vovk zelo aktiven član delavskega izobraževalnega društva, da pripada anarhistični (!) stranki in da izrablja vsako

priložnost, ki se mu ponudi, za hujskanje delavcev, ki jih označuje kot sužnje, proti podjetnikom in proti kapitalu«, končno pa je še omenil — nekako le mimogrede — da Vovk, kakor se govori, pravzaprav ne bo urednik listu, ampak bo »za urednika posodil samo svoje ime«, medtem ko »je za dejanskega urednika izbran stavec Albert Kordeš, človek, ki je zelo nevaren tuji lastnini in ki je bil zaradi zločina, tatvine in goljufije že ponovno kaznovan«²².

Medtem ko je bil na »javnem društvenem shodu« delavskega izobraževalnega društva 28. aprila na dnevnem redu zopet »Delavski list«²³, je imel deželni predsednik baron Winkler pač že v rokah magistratov odgovor od prejšnjega dne, ki je bil pravzaprav z močnimi argumenti podprl apel nanj, naj odkloni dovoljenje za izhajanje slovenskega socialističnega lista. In Winkler ni izvrševal toliko voljo osrednje vlade na Dunaju, kolikor je upošteval željo »političnega naroda« na Kranjskem, ko je dal nalog, naj se z razlogi, ki jih je prijavil ljubljanski magistrat, odkloni dovoljenje za »Novi čas«. To odločitev je deželno predsedstvo sporočilo Francu Vovku 1. maja 1889 v naslednji obliki: »Ker iz pribavljenih poizvedb izhaja, da ste obiskovali le (!) drugi normalni razred v Višnji gori in razen znanja branja in pisanja nimate nobene višje znanstvene izobrazbe, zato niste sposobni prevzeti uredništvo periodičnega lista, in ker se tudi sliši, da boste nameravanemu uredništvu samo posodili svoje ime, glede na določbo čl. 11 tiskovnega zakona ni mogoče ugoditi Vaši vlogi in dovoliti ustanovitev lista z naslovom »Novi čas.«²⁴ Z vsebino tega odklonilnega odgovora na vlogo Franca Vovka je deželno predsedstvo isti dan seznanilo tudi državno pravdnictvo.²⁵ Pripomnimo naj samo še, da v čl. 11 tiskovnega zakona ta odklonitev ni imela prav nobene opore!

Domnevati moramo, da je Vovk po prejemu odklonilnega odgovora ali prepovedi »Novega časa« poizvedoval, komu naj bi po govoricah, ki se v njem omenjajo, posojal svoje ime, in pri tem izvedel, da pripisujejo bodoče urejanje »Novega časa« Albertu Kordešu, hkrati pa tudi novico o umazani preteklosti tega moža, ki je bil svoje kriminalne pustolovščine in sledeče jim kazni na delavskem shodu 25. marca prikazal kot »dolgo popotovanje«. Vsekakor je še tisti mesec odposlal tajnik ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva Franz Mikšovsky dunajski »Gleichheit« v objavo naslednje z imenom podpisano »Svarilo«: »Po

A

Program lista »Novi čas«

1. List je slovenski social-politični organ v poduk slovenski delavske stranke; stoji na podlagi social-demokratske stranke.
- II. Služil bode delavske stranke v vednost, razvijanje vednosti delavskega stanu ter bode tudi pospeševal vsakovrstne vednostne članke.
- III. Gledal bode delavske stanje izboljšati v tovarnah in sploh povsodi. Zanimival se bode list za red proti tlačanju delavca ter se posluževal pomoči obrtnega nadzornika.
- IV. Vzdrževal bode red pri delavski stranki proti vsakemu nacionalnemu prepiru in bode kot tolmač med slovenskim in nemškim jezikom.
- V. Zanimival se bode z raznovrstnimi pesnjami, pojasnil vsakovrstne dopise in oznčila.
- VI. Nabiral bode za agitačni fond, podporo za razširjanje tega lista, podporo za revno državljanje delavcev in po pregrešnih političnih zločincah.
- VII. List bode v slovenskem jeziku, razli bode vsak teden trikrat, s četrtek bode dvakrat v mesecu ter je vsake ponedelje in tretje četrtek v uradni urah poslovan, izhajal bode prvotno 4. julija 1889.
- VIII. Urednik lista je Franc Vovk;

Karl Kordelič, Ivan Brozovič odgovarjajo.

List, Narodna tiskarna.

Priloge in opravilnost

Priloga čisto 19. v julij

Franc Vovk, urednik

Priloga čisto 19. v julij

Podpisateljstvo.

Karl Kordelič, Slomanova ulica št. 135

Ivan Brozovič, Priloga čisto 19. v julij

Program časopisa »Novi čas« (priloga drugi vlogi z dne 19. junija 1889)

nalogu delavskega izobraževalnega društva v Ljubljani svarim s tem vse delavce in delavska društva pred nekim Albertom Kordešem, stavcem, ki se kot lopov potika nezaposlen okoli in se prebija s sleparjenjem. Ta človek se je znal s svojim priliznim obnašanjem udomiti v tukajšnje delavsko društvo, da ga je sprejelo tudi za člana, a njegov namen je pri potikanju iz kraja v kraj delavce in delavska društva še bolj oropati. To naj služi vsem sodrugom v svarilo, da jim ne bo potrebno isto izkustvo.²⁶

Ko je bil tako Albert Kordeš, ki nemara sploh ni bil nikdar namenjen za dejanskega urednika »Novega časa«, javno izločen, se je Franc Vovk še oborožil s — spričevalom o znanju slovenščine, s katerim

je upal izpodbiti docela nepostavno tezo prepovedi o njegovi nesposobnosti za urednika slovenskega lista. Nato so Franc Vovk, Karel Kordelič in Ivan Brozovič 19. junija 1889 ponovili svojo prošnjo »Slavni c. kr. deželni vladi v Ljubljani«. Vlogo so napisali na novo, tokrat slovensko:

»Udano podpisani preponižno prosimo slavno c. kr. deželno vlado, naj mi slavno ista blagovoliti dovoli, da bi smel izhajati slovenski social-demokratski list in sicer dvakrat na mesec ter podpira svojo prošnjo se sledečimi razlogi:

Ker do sedaj na Kranjskem nimajo delavci niti javnega lista, kateri bi jih vedril v spoznavanju njih stanu in teže;

list bi bil na podlagi priloge A, programa, imenoval se bode »Novi čas«, in izhajal bode vsak prvi in tretji četrtek v mesecu; ter se vestno držal priloženega programa;

je podpisani kakor priloga B kaže več svojega materiniga jezika v besedi in pisavi, da mu bode mogoče, vsem zahtevam zadostiti;

je rojen na Kranjskem v mestu »Višnji gori«, 38 let star, oženjen ter izučen čevljarkega obrta in ima državljansko in tudi volilno pravico.

Ker je podpisani izkušen in zveden v vseh potrebah in težnjah katere tarejo delavski stan, in z ozirom na navedene razloge, drzne se tedaj preponižno svojo uljudno prošnjo ponoviti in prositi, naj slavna c. kr. deželna vlada blagovoli dovoliti, da bi smel izdajati list za slovenske delavce in sicer na gori navedeni podlagi, kateri bode gotovo v prid istim delavcem.

Priloga A: Program lista »Novi čas«.

I. List je slovenski social-političen organ v poduk slovenski delavske stranke; stoji na podlagi social-demokratske stranke.

II. Služil bode delavske stranke v vednost, razvijanje izobraženost delavskega stanu ter bode tudi pospeševal [= priobčeval] vsakovrstne članke.

III. Gledal bode delavsko stanje izboljšati v tovarnah in sploh povsodi. Zanimival se bode za red proti tlačanju delavca ter se posluževal pomoči obrtnega nadzornika.

IV. Vzdrževal bode red pri delavski stranki proti vsakemu nacionalnemu prepiru in bode kot tolmač med slovenskim in nemškim jeziku.

V. Zanimival se bode z raznovrstnimi pesnjami, pojasnil vsakovrstne dopise in oznčila.

VI. Nabiral bode za agitačni fond, podporo za razširjanje tega lista, podporo za revno

družino štrajkajočih delavcev in po pregrešku političnih jetnikov.

VIII. List bode v slovenskem jeziku; rabil bode večkrat tudi tuje citate; izhajal bode dvakrat v mesecu, to je vsaki prvi in tretji četrtek v uradniških urah popoldne; izhajal bode prvokrat 4. julija 1889.

VIII. Uradnik lista je Franc Wouk; Karl Kordelič in Ivan Brozovič izdajateljna. Tiska »Narodna tiskarna«. Uradništvo in opravništvo Polanska cesta šte. 19 v Ljubljani.²⁷

Vloga s prilogo A, ki smo ju ponatisnili z vsemi njunimi slovniškimi in pravopisnimi napakami, je res izpričevala, da je Franc Vovk kaj slabo podkovan v knjižni slovenščini. Kaj drugega tudi pričakovati ni bilo mogoče ne samo pri Francu Vovku, ampak pri vseh vodilnih socialnodemokratskih delavcih po vrsti, da o nezavednih delavcih, ki si sploh niso prizadevali izobraževati se, ne govorimo. Jasno je bilo, da bi njihovi članki in dopisi le tedaj mogli iziti v knjižnem jeziku, če bi jih prej vzel v roke kakšen knjižne slovenščine vešč korektor, ki bi mu seveda delavci morali trud poplačati. Simpatizerjev med inteligenco ti prvi slovenski socialni demokrati niso mašli. Slovenski delavec je bil takrat še pravi paria — izven slovenske družbe in — »naroda«. Ko se je v svojih najboljših predstavnikih vzravnal ter si poskušal ustvariti glasilo, v katerem bi izrazil svoje male in velike težnje po zboljšanju svojega res suženjskega položaja in po drugačni družbi, v kateri ne bi bil več paria, ampak enakopraven in polnopraven družbenik, je moral občutiti ves prezir vladajoče družbe, ki ga je skušala upogniti in ohromiti s tem, da je krepila v njem čustvo manjvrednosti, češ kaj se boš ti, ignorant, ki niti svojega jezika ne znaš prav in dobro uporabljati, silil med pišoče in izdajal liste...

Takoj naslednji dan po prejemu vloge, 20. junija je državno pravdnštvo vprašalo predsedstvo deželne vlade, »ali so kakšni ugovori proti znova nameravanemu izdajanju »Novega časa«, in pri tem pripomnilo, da »s prošnji priloženim spričevalom o tem, da Vovk obvlada slovenščino, niso videti odstranjeni zadržki, nakazani« v odklonitvi z dne 1. maja.²⁸

Deželno predsedstvo se je odločilo, da Vovku izbije iz rok njegovo novo orožje. Obrnilo se je 26. junija na ravnatelja ljubljanskega učiteljišča Blasiusa Hrovatha in mu naložilo, da Vovkovo vlogo s priloga A (programom) in B (spričevalom o njegovem znanju slovenščine) predloži profe-

sorju učiteljišča Jakobu Praedici (Prediki) — tistemu, ki je bil Vovku napisal spričevalo — in ga opozori, da »je iz prošnje in priloge A razvidno, da izprašani Franc Vovk v nasprotju z izdanim mu spričevalom vsaj knjižne slovenščine ne obvlada«, ter da v ta namen priložene Vovkove spise vrne v dveh dneh.²⁹ A že naslednjega dne, 27. junija je Blasius Hrovath postregel c. kr. deželnemu predsedstvu z naslednjim odgovorom: »Izvršujé visoki nalog je udano podpisani profesorju Jakobu Praedici predložil spise, ki jih v prilogi vrača. Le-ta je v svojo opravičbo izjavil: Čevljar Franc Vovk je prišel k njemu na dom in ga zaprosil za spričevalo o znanju slovenščine. Vprašan, čemu ga potrebuje, ni hotel navesti pravega razloga. Vendar je Praedica na prigovarjanje čevljarja Franca Vovka končno privolil, da ga na svojem domu izpraša. Izid tega izpita je bil takšen, da je spoznal znanje slovenščine pri Francu Vovku kot zadostno za delavca, in mu je zato napisal spričevalo, ne da bi bil vedel, kako in čemu ga bo Franc Vovk uporabil. Udano podpisani je opozoril profesorja Jakoba Praedico, da njegovo ravnanje ni bilo popolnoma korektno, marveč takšno, da lahko škoduje ne samo njegovemu ugledu, ampak tudi ugledu zavoda, in mu je resno odsve-toval, da bi si v prihodnje še dovolil takšne izpite. Obljubil je, da se hoče točno ravnati po tem nasvetu.«³⁰

Na slovensko vlogo — na »ponovljeno prošnjo zaradi izdajanja lista »Novi čas« — je deželno predsedstvo 29. junija tudi slovensko odgovorilo preko državnega pravdnštva Francu Vovku, da »spričevalo, katero ste dobili od profesorja gospoda Jakoba Praedica o znanju slovenskega jezika, ni sestavljeno v smislu ministrskega ukaza z dne 27. decembra 1849 [sic!], št. 8432; vrhu tega po besedah imenovanega profesorja niste mu Vi povedali, čemu Vam je treba takega spričevala, in tako je gospod profesor Praedica menil, da je bodete rabili le v korist svoje čevljarске obrti. — Ne glede na to pa kaže ne samo vsebina, ampak tudi nepravilna pisava Vaših deželni vladi in c. kr. državnemu pravdnštvu podanih vlog, da Vam manjka zmožnost potrebna za uredovanje javnega časopisa, ter da bi Vi morali urednikov posel prepustiti drugi, v ti stvari neodgovorni osebi, kar se pa ne strinja z dotičnimi zakonitimi predpisi. Po tem takem ne more deželna vlada z ozirom na določilo čl. 11 tiskovnega zakona odstopiti od svojega z razpisom z dne 1. maja t. l. št. 1045 naznanjenega odloka.«³¹

Tako je bil »Novi čas« že drugič prepovedan. Praedicevo spričevalo Francu Vovku o tem, da obvlada — višnjegorsko in ljubljansko — slovenščino, ne samo ni nič pomagalo »Novemu času«, ampak je posredno Vovku še »škodovalo« kot kandidatu za »časnikarja« pri prvem slovenskem socialnodemokratskem listu, ki vsaj z njim kot odgovornim urednikom ni mogel več upati na dovoljenje za svoje rojstvo.

(Zaključni II. del v naslednji številki)

OPOMBE

1. D. K.: »Prvi trije slovenski socialistični listi (Bibliografski in historiografski spodrseljaji Cvetka A. Kristana)« v »Naših razgledih« II, št. 48 z dne 18. septembra 1954, str. 9-10, in D. K.: »Prvi slovenski socialistični listi«, prav tam III, v št. 4, 5 in 6 z dne 19. februarja, 5. marca in 19. marca 1953, str. 82-83, 106-107 in 129-130. — 2. »Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920«, Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, V. tom, Beograd 1951, str. 5. — 3. Po poročilu v dunajski »Gleichheit« (= Enakost), št. 17

z dne 28. aprila 1888. — 4. Predsedstveni spisi kranjske deželne vlade (v Državnem arhivu LR Slovenije), št. 832 iz leta 1888. — 5. Prav tam, prijavi mesečnih sestankov z dnevnim redom, št. 3026 in 3201 iz leta 1888. — 6. »Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920«, prav tam. — 7. Po poročilu v »Gleichheit«, št. 8 z dne 22. februarja 1889, in po poročilu vladnega komisarja v predsedstvenih spisih... št. 390 iz leta 1889. — 8. »Gleichheit«, prav tam. — 9. Predsedstveni spisi... št. 390 iz leta 1889. — 10. Prav tam, št. 434. — 11. Prav tam, št. 691. — 12. Gleichheit, št. 14 z dne 5. aprila 1889. — 13. Prav tam. — 14. Prav tam. — 15. Predsedstveni spisi... št. 750 (tu in v nadaljnjih opombah isto leto 1889). — 16. Prav tam, št. 741. — 17. »Gleichheit«, prav tam. — 18. Zagrebški »Radnički glasnik«, št. 6 z dne 30. marca 1889. — 19. Predsedstveni spisi... št. 1045. — 20. Prav tam, št. 947. — 21. Prav tam, št. 984. — 22. Prav tam, št. 1045. — 23. Prav tam, št. 1056. — 24) Prav tam, št. 1045. — 25. Prav tam, št. 984. — 26. »Gleichheit«, št. 22 z dne 31. maja 1889. — 27. Predsedstveni spisi... št. 1568. — 28. Prav tam, št. 1574. — 29. Prav tam. — 30. Prav tam, št. 1621. — 31. Prav tam.

POPRAVEK

V 1. št. letošnje »Kronike« se je v sestavek D. Kermaurjerja: »O prvi stavki in o razmerah na Jesenicah pred začetkom političnih bojev« vkradla hujša napaka na str. 5 v 2. stolpcu, 5. in 4. vrsta od spodaj, kjer mora biti »sožitje slovenskih tržanov-narodnjakov s« »poštenimi« nemškimi fužnikami, namesto: »sožitje slovenskih in tržaskih (!) narodnjakov s« »poštenimi« itd.

ZIDANI MOST V ZGODOVINI

IVAN MLINAR

I.

Ob izlivu Savinje v Savo je potujočim ljudem prav dobro znan kraj Zidani most. Naselbina je stisnjena med obrežja Save in Savinje ter strma pobočja gorskih vrst, ki spremljajo obe reki. Najbolj izrazita vzpetina je tu navpična ostra skala Klausenstein, ki štrli kvišku tik nad glavnim železniškim poslopjem ob zaključku Širskega hriba kot škrbina velikega zoba.

Zidani most je pravzaprav neznatna vas, saj ima komaj nekaj nad 300 stalnih prebivalcev; pač pa je spričo sotočja dveh rek in kot križišče cest in železnic kaj pomemben v prometnem pogledu. Prav zaradi prometne lege je imelo to sončno območje pomembno vlogo tudi v davni preteklosti.

Profesor Srečko Brodar je ugotovil, da se je v tukajšnji okolici človek zadrževal že v paleolitski dobi, ko je v jami na Njivicah pri Radečah odkril kosti jamskega medveda in izdelke človeške roke. V tej jami je bilo kostno orodje in kameni artefakti, ki so bili narejeni iz surovega naravnega materiala.¹

Na naselitev tega ozemlja pred prihodom Rimljanov kaže vrsta najdb, ki so jih odkrili razni nestrokovnjaki, med katerimi je bil zlasti delaven Jernej Pečnik. Vloga le tega kaj dobro označuje šolska kronika v Razborju, ki mu očita nestrokovnjaštvo in pohlep po dobičku. Kolikor smemo verjeti

Pečniku, je našel na hribu pri Radečah staro naselje, na več mestih v radeški okolici pa keltske grobove. V Svibnem je odkril grobišče in veliko gomilo. Več gomil je našel v gozdu pri Hotemežu in Brunku. Na mnogo grobov iz hallstattske dobe je naletel pri graščini Gomila poleg vasi Šmarčna, podobno je našel grobove tudi na Zebniku, pa prazgodovinsko gradišče nad vasjo Breg vrh hriba z imenom Gradišče². Ni izključeno, da je bilo prazgodovinsko gradišče tudi na mestu, kjer stoji danes pogorišče gradiča Ruda pod Lisco blizu Razborja. Še višje nad vasjo Lisca pa hribček Gradec spominja na staro bivališče pred davnimi stoletji. Nedaleč od Rude je nad zaseljem Križ gozdni rob z imenom Hrastje. Tod je odkril Pečnik pokopališče z žarami in lonci, tod so pa kopali tudi domačini, ki so raznašali predmete, od katerih je našel pot v mariborski muzej le lonec s tremi grbami iz črne zemlje.

Precejšnje število rimskih kamnov, ki so jih našli v bližnji in daljnji okolici Zidanega mosta, dokazuje, da je bila ta pokrajina obljudena tudi v rimski dobi. S hribov v območju Lisce, kjer sem omenil gradišča in gomile iz keltske dobe, so trije rimski kamni. Enega so našli v zaselju Polje z napisom: »Marco Ulpio Rutiliano, Mellaei Filio praefecto suo auspiciis divi Alexandri imperatoris in Persia feliciter pugnanti, co-

PRVI SLOVENSKI SOCIALNODEMOKRATSKI LIST
»NOVI ČAS«

DUSAN KERMAUNER

II.

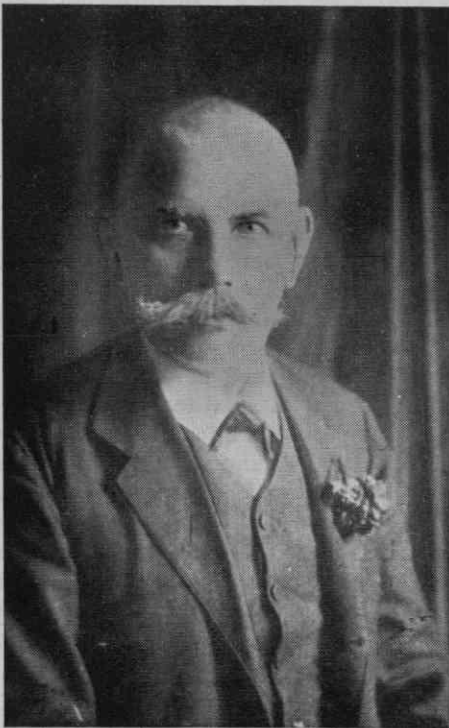
Ko je bila tudi druga vloga Franca Vovka konec junija 1889 odklonjena, je bil videti »Novi čas« pokopan, preden se je rodil; saj ni bilo več računati, da bi ista deželna vlada dovolila list, ko bi se zanj prijavil drug odgovorni urednik s približno enako šolsko, jezikovno in splošno izobrazbo, kakršno je imel Franc Vovk. Če je med ljubljanskimi socialnimi demokrati tedaj še ostalo kaj volje in poguma za nadaljevanje tiskovne akcije, ju je vsekakor še bolj potlačila novica z Dunaja, da je bilo osrednje glasilo socialne demokracije v Avstriji, tednik dr. Viktorja Adlerja »Gleichheit«, tudi medtem oblastveno ustavljeno in je njegova poslednja številka izšla 14. junija 1889. Upadli pogum pa jim je takoj spet zrasel, ko je po štiritedenskem »odmoru« namesto »Gleichheit« začel 17. julija na Dunaju izhajati nov dr. Adlerjev list »Die Arbeiter-Zeitung« (= Delavski časnik) s podnaslovom »Glasilo avstrijske socialne demokracije«, najprej dvakrat mesečno. In že nekaj dni po izidu njegove 2. št. (26. julija) je bila v Ljubljani vložena nova, tretja prijava »Novega časa«. Niti originala niti prepisa te vloge v arhivskih spisih ni bilo moč najti. Vložena pa je morala biti bodisi 3. avgusta ali dan pred tem, kajti 3. avgusta je državni pravdnik Pajk poslal »prijavo Ivana Brozoviča, da bo prevzel uredništvo novega lista »Novi čas«, c. kr. deželnemu predsedstvu za Kranjsko v upogled in nadaljnjo odločitev«. V spremnem dopisu je opozoril na »okolnost, da je bil v obeh prejšnjih prijavah nameravamega časnika Brozovič naveden le kot izdajatelj, očitno nesposobni Vovk pa kot urednik«, kar daje »domnevati, da je Brozovič še bolj nesposoben od Vovka, kajti sicer ne bi bil za svoj list iskal drugega urednika«, in iz česar je sklepati, da »tudi Brozovič svoje ime le posoja, medtem ko naj bi list dejansko urejala druga osebnost«. Nadalje je pripomnil državni pravdnik, da v predloženem programu »ni dovolj jasna« točka V.,

ki se glasi: »Nabiral bode za agitačni fond«, in je hkrati menil, da »bi moral izdajatelj točno označiti, kakšni agitaciji je ta fond namenjen, kajti sicer bi se utegnilo zbirati tudi za nedovoljeno agitacijo«.¹

V ozadju te tretje vloge za »Novi čas« lahko z gotovostjo domnevamo nasvet z Dunaja — od dr. Viktorja Adlerja — ljubljanskemu »izdajateljskemu odboru«, naj ne odneha in naj poskusi z drugim odgovornim urednikom, četudi prav tako delavcem (kajti šolanega urednika-socialista med takratnimi Slovenci ni bilo najti niti z lučjo ob belem dnevu...). Ta dunajska urgenca in tudi ljubljanska pripravljenost za takojšnje nadaljevanje tiskovne akcije pa se nam vidi v zvezi s silovitim nastopom tistega življa, kateremu naj bi bil slovenski socialnodemokratski list v prvi vrsti namenjen, s prvim velikim bojem slovenskega delavstva: s stavko v trboveljskem premogovnem revirju, ki se je začela v Zagorju 22. julija, v Trbovljah in v Hrastniku pa 23. julija 1889, in ki je v prvih dneh avgusta, ko je Ivan Brozovič vlagal svojo prošnjo, skoraj še v polnem obsegu trajala in ki je zaradi svoje menadnosti, velikega obsega in vojaške zasedbe premogarskih krajev naravno prožila močne odmeve v slovenski javnosti (oba vodilna slovenska časnika, »Slovenski Narod« in »Slovenec«, sta se tedaj postavila na stran stavkujočih premogarjev in je bil »Slovenski Narod« z dne 1. avgusta zaradi tega celo zaplenjen).² Ni tudi izključeno, da so v tem vzdušju, ki ga je ustvarila velika rudarska stavka, ljubljanski socialni demokrati dobili iz meščansko liberalnega kroga kakšne spodbude k nadaljevanju svoje akcije.

Mogoče so ti novi momenti tudi ovirali deželnega predsednika barona Winklerja, da bi bil kar uporabil konstrukcijo, ki mu jo je v ta namen izdelal državni pravdnik, in Brozoviča kot »očitno« nesposobnega za urejanje lista itd. odklonil enako, kakor je bil dvakrat zavrnil Franca Vovka. Verjetneje pa se nam vidi, da so ga od zgoraj opo-

zorili na to, da njegovo ravnanje pri obeh dotedanjih prepovedih »Novega časa« ni bilo niti zakonito niti v skladu s tedanjo avstrijsko upravno prakso. Zato je deželna vlada Brozoviču 7. avgusta sporočila, da »bo dobil dovoljenje za izdajanje delavskega lista ‚Novi čas‘, ko izkaže svojo sposobnost urejati časnik z izkazili v smislu čl. 12 tiskovnega zakona.«³ Še pred tem pa so Brozoviča 6. avgusta poklicali na deželno vlado in ga zaslišali o tem, kako je umeti V. točko njegovega programa za »Novi čas«, na katero je bil opozoril državni pravdnik kot »ne dovolj jasno«. Pri zaslišanju je Brozovič programsko točko lista, da »bode nabiral za agitačni fond«, pojasnil takole: »Agitacijski fond ima samo ta smoter: K delavcem po tovarnah in drugih delavnicah v oddaljenih krajih je treba poslati v primeru potrebe, n. pr. ob stavkah, posebne odposlance, da jih poučijo o tem, kako imajo ravnati v okviru zakona; takšnim odposlancem je treba poplačati trud in povrniti potne stroške. Zato je izključeno, da bi se iz tega fonda trošilo za druge, postavno nedovoljene smotre. Časnik ‚Novi čas‘ se bo prodajal po tako nizki ceni, da ni predvideti nobenega presežka. V raznih primerih pa bi bilo vendarle potrebno delavcem [po odposlancih] pojasniti njihov po-

Karel Kordelič (slika iz 1915)

stavni položaj, a ker tega ne bo mogoče storiti, vsaj me [vselej] pravočasno, s časnikom, ki bo izhajal samo vsakih 14 dni enkrat, je [Brozovič] menil, da bi se temu lahko odpomoglo s posebnim fondom.«⁴

Tudi o novem kandidatu za odgovornega urednika »Novega časa« je uvedel baron Winkler podobne poizvedbe kakor o Francu Vovku. Računali bi, da se bo obrnil prav tako na ljubljanski magistrat kakor v Vovkovem primeru. V naše začudenje pa tega ni storil, ampak se je obrnil na okrajnega glavarja v Črnomlju, ker je bil Brozovič (po starših) pristojen v Vinico. Črnomaljski okrajni glavar je 15. avgusta poslal deželni vladi naslednje sporočilo »o sposobnosti Ivana Brozoviča iz Vinice za urejanje časnika«: »Ivan Brozovič se je rodil 15. septembra 1858 v Ljubljani in je pristojen v občino Vinica... Obiskoval je le enorazrednici v Dobu in pozneje v Vinici ter se je leta 1871 podal v Gradec, da bi se tam izučil krojaške obrti. Leta 1875 je bil nekaj časa doma, nato pa krojaški pomočnik v Gradcu in v Ljubljani. Kolikor je v tem okraju znano in je bilo mogoče poizvedeti, ni bil nikdar v nobeni sodni preiskavi. Glede na stopnjo njegove izobrazbe pa mu sposobnosti za urejanje časnika ni pripisati in gre domnevno le za to, da ga bodo uporabili kot ‚slamnatega moža‘-podtaknjenca. Ivan Brozovič velja v domačem kraju tudi za lahkomišelnega in v socialistično smer nagnjenega, ne da bi vendar v tem pogledu imeli kaj podrobnejših podatkov.«⁵

Iz spisov, ki so v arhivu pomanjkljivo ohranjeni, ne moremo razbrati, v kakšni obliki je deželno predsedstvo Brozoviču vendarle očitalo, da ima premajhno šolsko izobrazbo za urejanje časnika. Brozovič pa je v posebni vlogi »slavni c. kr. deželni vladi v Ljubljani« 28. avgusta ta ugovor izpodbijal takole: »Naznanjam, da nisem pri teh naukih obstal, katere mi je ljudska šola podala, marveč sem se še sledečih predmetov kot pomočnik v tujini učil: V Gracu na Štirnškem sem prisustvoval predavanjem kemije na trgovinski akademiji. U delavskem društvu učil sem [se] občne zgodovine, posebej še rimsko, nemško pravopisje in drugih predmetov. U delavskem izobraževalnem društvu u Ljubljani učil sem [se] slovensko pravopisje, računanje u desetinkah, knjigovodstvo in menično pravo (Wechselrecht) in nemško stenografijo. Tedaj mislim, da sem več za uredovanje slovenskiga delavskiga lista.«⁶

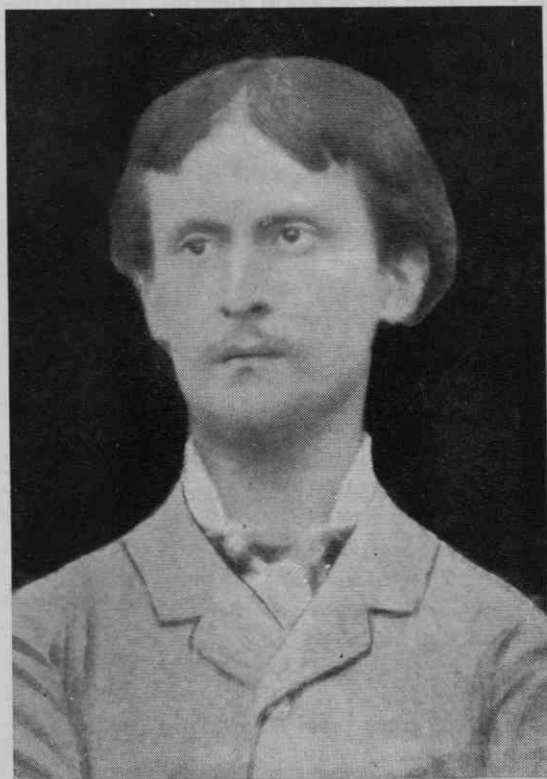
Tokrat pa baron Winkler ni napotil svojega uradnika na pot presoje Brozovičeve

»knjižne« slovenščine, ki je bila videti sicer nekaj boljša od Vovkove, a ji je bilo prav tako mogoče očitati slovnične in pravopisne napake, ampak se je zadovoljil z ugotovitvami, da »je Brozovič predložil domovnico in z njo izkazal svoje [avstrijsko] državljanstvo in svojepravnost, da stanuje v Ljubljani kot kraju izhajanja nameravanega časnika, da po sporočilu c. kr. okrajnega glavarja v Črnomlju še nikdar ni bil v sodni preiskavi in da torej ni mogel priti ob pasivno volilno pravico v občinsko zastopstvo [ob to bi bil mogel priti le z obsodbo, ne pa že s preiskavo], in je tako ustregel določilom čl. 12 tiskovnega zakona ter zato ni postavnega zadržka, ki bi ga izključeval kot nesposobnega za uredništvo periodičnega lista, tem manj, ker je v svoji vlogi z dne 28. avgusta izjavil, da si je pridobil tudi znanje s področja splošne izobrazbe«, ter je končno pojasnil tudi točko V. programa nameravanega časnika, glede katere je državno pravdnništvo izrazilo pomisleke. Uradnik, ki je to — seveda od zgoraj naročeno — poročilo 31. avgusta izdelal, si je na koncu »usodil udano predložiti naslednjo rešitev« v obliki besedila pismenega »priobčila« — »gospodu Ivanu Brozoviču, krojaškemu pomočniku v Ljubljani, Rožne ulice št. 29«, »da je deželna vlada Vaše naznanilo o nameravani izdaji periodičnega lista 'Novi čas' v zmislu čl. 10 tiskovnega zakona vzela na znanje«. Hkrati je uradnik predložil tudi besedilo sporočila državnemu pravdnštvu, da deželno predsedstvo »ne najde nobenega postavnega razloga, da bi izdajanje lista prepovedalo«, in da je o tem Brozoviča obvestilo.⁷

Ljubljanski socialni demokrati v »izdajateljskem odboru« so si meli roke in menili, da so na konju. Zdaj so lahko prešli od pisanja vlog za list k pripravljanju sestavkov za njegovo prvo številko, v kateri so videli velik dosežek dotedanjih naporov in izhodišče za nove velike uspehe v prebujeni slovenskega delavstva. Sestavljanje gradiva za prvo številko pa se je nemara izkazalo za dosti težji posel, kakor pa so si zamišljali, preden so se ga lotili. Pretekla sta cela dva meseca in še teden dni povrhu, preden jim je »Narodna tiskarna« natisnila tako zaželeno prvo številko »Novega časa«. Njen izid je 6. novembra 1889 najavil »Slovenski Narod« v notici »Nov list« z besedami: »Kot glasilo slovenskih delavcev začne jutri v 'Narodni tiskarni' izhajati nov list z imenom 'Novi čas', socijaldemokratičen list. Izhajal bode dvakrat na mesec, vsak prvi in tretji četrtek.«⁸

Toda veselje slovenskih socialnih demokratov je bilo prezgodnje. »Novi čas« je bil sicer natisnjen, toda le za — državno oblast, ki ga je takoj po natisu zaplenila, kar je bila vsekakor že vnaprej sklenila. »Slovenski Narod« je še tisti dan, 7. novembra, pod naslovom »Konfiskacija« sporočil: »Včeraj smo bili javili, da danes izide prva številka delavskega glasila 'Novi čas', danes pa nam je zabeležiti, da je državno pravdnništvo zaplenilo takoj prvo številko.«⁹

Ti dve notici v »Slovenskem Narodu« sta bili edina odmeva »Novega časa« v slovenski javnosti. A tudi v avstrijskem socialnodemokratskem tisku ni najti nobene omembe »Novega časa«. Vsaka tiskovna zaplemba pa je po čl. 36 avstrijskega tiskovnega zakona morala biti razglašena tudi v uradnem listu potem, ko jo je sodišče, ki ga je moral državni pravdnik v treh dneh od izvršene zaplembe za to zaprositi, v nadaljnjih treh dneh potrdilo. Iz »Laibacher Zeitung« (= Ljubljanski časnik), uradnega lista takratne »vojvodine Kranjske«, prinašamo v prevodu »razsodilo c. kr. deželnega sodišča v Ljubljani kot tiskovnega sodišča«, s katerim je bila »v imenu Njegovega Veličanstva cesarja« zaplemba prve številke »Novega časa« potrjena:

Ivan Brozovič (slika iz 1883)

»Vsebinska 1. št. v Ljubljani izhajajočega periodičnega lista 'Novi čas' predstavlja objektivni dejanski stan prestopka proti javnemu miru in redu po čl. 302 in 305 kazenskega zakonika, in sicer: 1. s člankom, natisnjenim na str. 1 in 2 pod naslovom »Sodrugih delavci«, ki se začneja z besedami »S to številko« in končuje z besedama »pozdravom izdajateljici«; 2. s člankom, natisnjenim na 2. str. pod naslovom »Splošno o socializmu in socijalnej demokraciji«, ki se začneja z »Glavna misel« in končuje s »socialnej demokraciji«; 3. s člankom, natisnjenim na str. 2 in 3 pod naslovom »O komunizmu in socializmu«, ki se začneja z besedami »Ker se tolikokrat« in končuje s »sreča in zadovoljnost«, in končno 4. s sestavki v rubriki »Razne stvari« pod naslovi »Obrtni nadzornik«, »Predivna tovarna« in »C. kr. tobačna tovarna v Ljubljani«. — Zato se zaplemba 1. št. periodičnega lista 'Novi čas', ki jo je odredilo državno pravdnništvo, po čl. 489 in 495 kazenskega pravnega reda potrjuje in po čl. 36 in 37 tiskovnega zakona prepove njeno nadaljnje razširjanje ter ukaže uničenje zaseženih izvodov in razrušenje stavka inkriminiranih sestavkov. — Razlogi: Inkriminirani članki in sestavki hujskajo in zapeljujejo k sovražnostim proti posameznim razredom in stanovom meščanske družbe in skušajo omajati pravni pojem o lastnini, s čimer je podan dejanski stan prestopka proti javnemu miru in redu po čl. 302 in 305 kazenskega zakonika in je odredjena zaplemba upravičena. — V Ljubljani, dne 9. novembra 1889.«¹⁰

Tudi v primeru, da bi se naše znanje o »Novem času« moralo omejiti na to, kar nam o njem pove »razsodilo« ali potrdilo njegove zaplembe, bi nam bilo jasno, da je cenzor črtal skoraj vse, kar so slovenski socialni demokrati imeli in hoteli v prvi številki svojega prvega časnika povedati slovenskim delavcem. Inkriminirani so bili vsi trije članki — uvodnik, ki je predstavljal pravzaprav manifest izdajateljev »Novega časa« s programskimi smernicami, in obe »teoretski« razglabljanji o »socializmu in socialni demokraciji«, ki naj bi se še nadaljevalo v naslednjih številkah, ter »o komunizmu in socializmu« — tako, da je na prvih treh straneh ostal nezaplenjen samo »Socijalno-politični pregled« na tretji strani z nekaj vestmi iz delavskega gibanja na Dunaju, v ostali Avstriji in v Nemčiji; na četrti strani so bili inkriminirani kar trije dopisi s pritožbami nad ravnanjem z delavci, ostal pa je le en sam takšen dopis iz »Papirnice v Vevčah« poleg splošnega dopisa »iz Pichlin-

ga pri Köflachu«, s katerim se bomo zaradi njegove zanimivosti še posebej bavili, ter nekaj drobiža: notica o praznovanju dvajsete obletnice ustanovitve ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva, seznam čeških in nemških socialnodemokratskih listov v Avstriji (ni umljivo, zakaj v seznamu manjkata tržaški delavski list »La confederazione operaia«, ki je izhajal od spomladi tistega leta, in zagrebški »Radnički glasnik«, ki je izhajal že od začetka leta 1887, a samo do 30. septembra 1889), in končno seznam »doneskov v podporo lista« z navedbo osnovnega in poglobljenega dunajskega prispevka 35 goldinarjev, ki smo ga že omenili, nadalje daru tržaških »arzenalnih delavcev«, ki so zbrali 10 goldinarjev, petih goldinarjev, zbranih v Beljaku, in dveh enogoldinarskih osebnih prispevkov, Johanna Wögererja in Vincenca Arnetzla (ki sta bila leta 1888 v prvi vrsti socialnodemokratskih aktivistov v Ljubljani, a sta se med tem odselila drugam), medtem ko znesek ostalega dela »tiskovnega sklada«, ki je bil »po krajcarjih zbran«, ni bil naveden.

Po cenzorjevem tolmačenju je bila potemtakem vsaka socialnodemokratska in socialistična misel — »hujskanje in zapeljevanje k sovražnostim proti določenim razredom meščanske družbe« in »mahanje pravnega pojma o lastnini«. Na to se ni hotel ozirati, da so se takšne misli oznanjale na avstrijskem ozemlju v nemških in čeških socialnodemokratskih listih, in je pred okuženjem z njimi hotel obvarovati vsaj tiste slovenske delavce, ki bi utegnili »nasesti« le slovensko tiskanemu »hujskanju« in »zapeljevanju« v socialno demokracijo, ter tako ustreči konservativnemu krilu slovenske narodne stranke z duhovščino, pa tudi večjemu delu njenega liberalnega krila s posvetno inteligenco — advokati, profesorji in drugimi državnimi uradniki — na čelu. Od nikogar v kranjski deželi ni bilo pričakovati, da bi se zavzel za enake pravice slovenskih socialnodemokratskih delavcev, kakršne so si tedaj že pridobili socialni demokrati večjih narodnosti v Avstriji.

Na vprašanje, ali so izdajateljci »Novega časa« utegnili »rešiti« iz tiskarne vsaj nekaj izvodov s takšnim hrepenenjem pričakovanega lista, še preden so prišli od državnega pravdnništva naročeni policijski zaplenjevalci po vse ostale, ne moremo odgovoriti, ker manjkajo o tem vsakršni podatki. Prvi slovenski socialni demokrat, ki je o tem listu — brez navedbe njegovega imena — in o njegovi zaplembi poročal pol-

Uredništvo
in upravnništvo na Ljubljanski cesti št. 26
II. nadstr. v Ljubljani.
kamor naj se izvolijo
dopisi kakor tudi vse
denarne pošiljate
pošiljati.

NOVI ČAS

Izhaja vsak prvi in
tretji četrtek v mesecu
in velja za Avst.-Ogersko
po pošti pošiljan
celo leto 1 gld. 40 kr.
pol " — " 70 "
četr " — " 35 "
posamezne številke
po 6 kr.

Socijal-demokratski list slovenskih delavcev.

Za oznanila plačuje se od četiristo, ne petit-vrste 8 kr., odprte reklamacije so poštnine proste

Naročnina za tuje dežele toliko več, kar znaša poštnina. Pri denarnih pošiljavah naj se blagov. in poštnih nakaznic posluževati

Sodrug. delavc. so prošeni, vedno za razširjanje lista skrbeti.

Sodrug, delavci!

Što številko stopimo v vrsto borilcev za pravice četrtega stanu. Naloga nam je, našim častitim čitateljem vsposed, po katerem bomo delovali, naznaniti.

Pred vsem bomo skrbeli, da predsodke narodnosti, rojstva in posestva razkropimo; nadalje bomo skrbeli, da se izrabljenje (Ausbeutung) delavske moči na mejnaroden način prepreči; nič manj važna nam ni naloga, sedanji krivični volilni monopol uničiti, katerega do sedaj samo imoviti ljudje v svojo korist uporabljajo, torej bomo vstopili za enako pravno volilno pravico, in to pričeši od one dobe, ko se prične krvni davek (vojaščina).

Današnje društvene in zborovalne postave tudi našim potrebam ne zadostujejo ter še celo našo organizacijo in agitacijo zadržujejo, zato bomo zahtevali neskrajšano društveno in zborovalno pravico.

Da korist delavskega ljudstva še nadalje krivice ne trpi, zahtevati je proste potovalne in nasebniške pravice ter da se odpravijo klatežke (Vagabunden), odgonske (Schub) in razne druge izvanredne postave; da se delavcem omogoči, svoje otroke ne le v ljudsko šolo, marveč v vse druge izobraževalne zavode pošiljati, zahtevali bomo brezplačen šolski pouk na vseh izobraževališčih, kateri so danes monopol ali predprave bogatinov.

Sodrug! Ako se ozremo po širnem svetu, po našem cesarstvu ali po inozemstvu, vidimo, kako se delavstvo giblje, kako se bori za svoje pravice, kako si ustanovlja časnike, kateri je zastopajo, tako da imajo delavci že skoro vsakega naroda svoje časopise, ker so spoznali, da je v časopisju velika moč, brez katere se tudi delavci z uspehom boriti ne morejo.

Kaj se je pri nas v tem oziru do sedaj storilo? Tako rekoč nič. Ali hočemo še nadalje roke

križem držati in mirno gledati, kako se nam leto za letom zaslužek zmanjšuje in delavni dan podaljšuje, pri tem ko sta živež in stanovna vedno dražja, ko mora pri nas ne le samo mož in žena, dostikrat že tudi otroci v delavnico ali tovarno (Fabrik), v katerej je v svojem času mož toliko prislužil, da je mogel svojo družino preživiti. Ali naj samo gledamo in drug drugemu svoje zlo tožimo? Ne, s tem nam ne bode pomagano!

'Sodrug!' Pomislimo, kaj bode iz naših otrok, ako bo šlo tako naprej, — polnili bodo razne ječe in prisilne delavnice (Zwangsarbeitshäuser) in kdo bo tega kriv? V enem oziru tudi mi sami, ker se mirno pustimo guliti in izrabljavati, ker se še za ono malo ne brigamo, kar nam postava zagotavlja.

Poglejmo našo lepo Gorenjsko, kjer je žreb-ljarska industrija; Dolenjsko, kjer je lesna, ali kako izgledajo te domače industrije? kako izgledajo oni sužnji delavci, kateri so včasih vsaj človeški živež zaslužili; kako je pa danes? Danes dela mož, žena in otroci od ranega jutra do pozne noči, in kaj zaslužijo? Toliko, da jim ni živeti in ne poginiti, čeravno otroci v onih letih pomagati pričnejo, ko še komaj orodje vzdigovati zamorejo.

Kakošna je izreja otrok, umevno je samo ob sebi; če mora mati težko kruh služiti, ni ji mogoče otrok izrežati in pohlštva opravljati, kakor bi bilo treba; kakovo ima delavec domačijo, ko mu žena, trudna od dela in skrbi, zvečer opravljati ne more? Da je potem vse narobe, umevno je samo ob sebi. In to je večinoma po naši deželi, posebno kjer je ona zveličavna domača industrija. Zatorej, delavci! da nam bo mogoče ta pogubonosni razvoj vsaj omejiti, moramo mišljenje svoje na zgoraj navedeni vsposed obračati in si takovih časnikov naročiti, kateri se z našimi tež-

9 — 3,5
M

njami pečajo, kateri nam dajejo navodila, kako je mogoče temu ali onemu zlu v okom priti. Eden takih časnikov bode „Novi čas“, katerega vam tukaj podajamo. Resnica je, da kakor malo ceno ima časnik, je vendar marsikateremu delavcu nemogoče, kupiti si ga; ali kar eden sam ne more, združiti se jih zamore več in tako si ga lože omisljijo. Prejmite torej ta list kot orožje, s katerim se bode omogočilo zabranjevanje delavskega stanu proti drugim, delavcu sovražnim strankam; kateri naj vam bode navodilo k združenju, ker samo združeni in našega stanja si svesti, zamoremo se vspešno proti našim izrabljevalcem in tlačiteljem v bran postaviti.

Da bode listu mogoče vspešno delovati, potreba je, da ga delavci, za katere se ima boriti, v gmotnem kakor v duševnem oziru podpirajo, kar je največ mogoče.

Vabimo torej vse sodruga delavce, kakor tudi vse prijatelje delavskega stanu na mnogobrojno naročbo, in da se sploh trudite, list kolikor mogoče razširjati, da bode tudi nam možno, nalogo, katero smo si stavili, popolnoma izvrševati.

Z bratovskim pozdravom

izdajatelji.

Splošno o socializmu in socijalnej demokraciji.

Glavna misel socializma je bratovsko združevanje ljudi. Socializem ne spozna človeka za jedino, temveč za splošno bitje! On zahteva državno in skupno življenje ljudi. Po socijalnem mnenju obstoji človeško blagostanje v tem, da se vsi ljudje združijo in da se vsak bori za vse, ne pa, da bi se ljudje, kakor dandanes zoper vse bojovili. Zategadelj je čisto drugi razloček med današnjo državo in skupnim življenjem onega, ki ga hoče socializem vstanoviti!

Dandanes je vsak za se. Prostost in red je v tem, da vsak svoje moči zoper drug-ga svojevoljno porabi in da svojo trdno pribojevano mesto smatra kot pravico. Kakor daleč se dotični povzdigne pa svoji moči in trudu, da druge polložne stori, to je ravno njegova varnost in čast. Oni, ki se je tako visoko dvignil, da si je izdelke drugih prisvojil, katerih ni sam izgotovil, jih takorekoč le pod doval, je vendar pod varstvom državnih postav. Sicer je že tudi dandanes družbinsko življenje, v katerem so vsi za jednega; pa s tem razločkom, da si tega varstva niso ti posamezni sami zaslužili. To trdno mesto so jim priborili njih predniki ali pa drugi ljudje; sicer se imajo zahvaliti posamezni ugodnim okoliščinam, pa take okoliščine obrača država močnejšim v prid!

Državno glavno prizadevanje je ravno to, moč posameznih podpirati in razvijati, kar zmiraj opešanje in zatiranje drugih provzroči. Dandanes se država le malo briga za to, da bi imela vsaka stvar tudi jednake pogoje in pravice, da bi se razvijati in delovati zamogla; dandanes je red samovolja posameznih, kar pri takih razmerah ne more biti drugače. Država je še malo storila, da bi se velike nejednakosti in razločki med stanovi razdrli in korist jednakih pravic. Nasproti temu, kar je francoska revolucija v tem obziru dovršila, so novi veliko znamenitejši ekonomični faktorji nastali kot vsako-

vrstni stroji, ki so v rokah posameznih ravno take, če ne še večje antisocijalne razmere, kot so bile pred omejeno revolucijo provzročili. Socializem, ki je bil že od nekdaj v dobro urejenem ljudskem življenju v veliki veljavi, zahteva tedaj odločno, da se sistem samovoljnosti vniči, ne da bi se morebiti samo olajšal.

To je naloga socializma, uničiti nejednakost stanov, ki je nastala tekom časa po samovoljnem ravnanju posameznikov; zato mora dandanes socializem kot socijalna demokracija politično nastopiti. Njegovo geslo (klic) hodi: Prostost, enakost, sloga (bratovstvo)! Ako tedaj hočemo zdaj novo družbinsko življenje vstanoviti, ne mislimo, da do dandanes ni bilo nobenega društva ali, da v starem družbinstvu ni bilo nikalih socijalnih elementov. Podlaga družbinskemu življenju dandanes je neomejeno samovoljno postopanje, ki zahteva pod veliko kaznijo od vsakega, da varuje in pospešuje to samovoljnost. Tako brani država močnejše proti slabšim, ki morajo za majhno plačo vse svoje življenje služiti. Sledajci ne odločujajo o moči in slabosti osebne prednosti, temveč le premoženje, katero se ohranjuje od roda do roda po postavah. Socializem in socijalna demokracija ima tedaj državo in življenje v splošnem pomenu predugačiti, da se pospešuje in hrani blagostanje vseh v vsakem obziru, kar se brez enakosti doseči ne more. Splošna oblika socializma je zelo priprosta, glasi se: Povišanje skupnega ali družbinskega življenja! Tu se moramo posebno za ekonomične stvari zanimati, ki so podlaga vseh drugih. To so glavne poteze o socializmu in socijalnej demokraciji.

O komunizmu in socijalizmu.

Ker se tolikokrat ne le v časnikih, temveč v prostem pogovoru pretresava pojem teh teorij, njihove težnje in njih smoter, njihovo zgodovino, napredek in bodočnost — hočmo tu v glavnih potezah spregovoriti o teh zadevah, katere so bile že raznim dobam zgodovinskim gl-de človeškega razvitka v razumu in blagostanju merodajne in tudi — osodepolne, današnji čas pa pretresajo in vznemirjajo kakor kaka podzemeljska naravna prikazen, navidezno povsem varna socijalna tla! Ni se tedaj čuditi, da se marsikdo povprašuje samega sebe ali tovariša, kaj pa je komunizem, kaj li nameruje socializem?

Komunistično-socijalistične izjave in težnje neso nastale v sedanji dobi in v nekaterih narodih, temveč v različnih narodih pod uplivom okoliščin, katere so bile njunemu razvitku posebno ugodne.

Nov je prav za prav le njuni smoter in način, po katerih so se zadeve pokazavale s prvo francosko revolucijo pričeniš koncem prejšnjega stoletja, in pa stranke, katere so na novo nastajale o začetku druge polovice tega stoletja — težnje in stranke, katere so jih razno-trivale, so skoraj povsem socijalno-političnega značaja z ozirom na to, da so se kolikor toliko nanašale na no-tranje upravo človeške družbe, zaradi tega pa segajo že več v politiko sploh, ter se ne bavijo z družino (fami-lijo), s posestvom, z obrtom itd., kar pa nas seveda že radi bližnjih interesov največ zanima.

Komunisti kakor socijalisti smatrajo družinski in gospodarstveni red pogrešnim in nezadostnim, da bi vsim dajala in osigurala življenje človeku dostojno, v okoliščinah, tesno zvezanih z ónim redom, iščejo in najdejo pogreške in vzroke, kateri so baje zakrivali in še vedno prouzročijo slabo in nesrečno ter neugodno stanje ubožnega prebivalstva, radi tega si domišljujejo sedanjo nam-domestiti po upravah in ustanovah, ter zboljšati sedanje neznosno stanje po izmišljenih organizacijah.

Komunistične in socialistične stranke sanjarijo v popolnem soglasju vkljub utemeljenim nasprotnim teorijam le vedno o tem, da uživa le mala manjšina prebivalstva materialnega blagostanja, katero je podlaga vsej sreči in zadovoljnosti mej tem ko siromašna večina, brez kacega posestva, komaj pridela sredstva najnujnejšim potrebam za navadno življenje. Sedanje politične in socialne razmere so silno krivične, tedaj se je proti njim z vso silo naperiti in jih pobijati. Glavni vzroki tacemu gospodarstvenemu stanju, katero se ima odpraviti, iščejo se v raznih okolščinah, katere so pa v čisto naravnem razvitku človečanstva nastale, n. pr. v privatnem posestvu in njegovih posledicah, v dedinskem pravu (Erbrecht) in v trgovini, deloma v rabi novcev in radi tega v nakopičenju kapitala, v najnovejšem času pa se to išče posebno v sedanjem načinu produkcije v zistemi plačila (mezde) [= Lohnsystem]. Predlogi v zboljšanje sedanjosti pa se vsi v tem strinjajo, da se položaj siromašnega prebivalstva, „neposestnikov“ ali „od dedine izobčenih“ (Enterbten), posebno dninarjev, živečih v potu svojega obraza zboljša po tem ali ónem radikalnem sredstvu.

Sicer pa se nazori komunistov in socialistov kaj zelo mej seboj razločujejo. Umevno je tedaj, da je bila vsaj v začetku velika razlika, bistveni razpor mej zahtevam in organizacijskimi črteži, kateri so se napravljali glede izvršetka omenjenih zahtev. Komunizmu, kateri je z ozirom na socializem na dokaj nižjej stopinji, bila je ideja o prostosti (slobodi) in enakopravnosti v najmaterialnejem in najradikalne em zmislu, mej tem ko je mnogo sanjarskeji socializem krenil vže od nekđaj na zmernejšo pot, imel ravnodušnejše napore, kateri neso merili toliko na popoln prevrat, temveč samo na temeljito reformo vseh sedanjih naprav in naredeb.

Komunisti skraja poudarjajo, da so vsi ljudje jednaki in da ima tedaj sleherni svojo pravico do svetovnega premoženja (Güterwelt), zahtevajo in nameravajo tudi v gospodarstvenem oziuu popolno enakost.

Da se pa doseže in ohrani enakost, naj se upelje odstranivši privatno posest in posamično gospodarstvo (Einzelwirthschaft), vkupno premoženje in vkupno gospodarstvo, po tem takem torej popolno vkupnost ali sodelžnost premoženja, pridobivanja in zaslužka.

Vsi ljudje, kakor bogati tako siromaki so po rodu jednaki, ali po izrazu skrivnostnega društva v Singaporu živečih Kitajcev, imenovanega „bratovščina nebes in zemlje“: vsi ljudje zagledali so beli dan pod istimi obredi (ceremonijami), pod istimi poslovijo se zopet od tega sveta! — Po manifestu necega francoskega revolucionarja (Babeufa, umrlega 1796. l.), odmerila je narava slehernemu jednako pravico uživati vsakojakega premoženja, nikdo pa se ne more izključljivo, ne da bi zločinil, polastiti pravice do zemljišča in obrti. V pravej, resnobnej („dobro uredjenej“) družbi ne smejo biti ni bogatini ni ubožci. Smoter revoluciji pa naj bi bil, uničiti nejednakost in vstvariti občo srečo in zadovoljnost.

(Dalje prihodnjič)

Socijalno-politični pregled.

Dunaj. K položaju čevljarjev naznanja dunajska „Freie Schuhmacher Zeitung“: Nekoliko let se že trudi pomočniški odbor čevlarske zadruge, da bi delavce te stroke, kateri se niti v plačilu, niti v tem, kako se ž njimi ravna, z drugimi strokami primerjati ne morejo, organizoval, kjer si vsaki dninar (težak), kateremu ni potreba, da bi se več let ed kakega surovega ali slabomnega delodajalca mučiti pustil, več prisluži kakor čevlarski pomočnik.

Vsakemu pametnemu človeku se neverjetno dozdeva, da bi si delavec, kateri se je tri leta učil, pri 16 do 18 ur trajajočem vsakdanjem delu, ne zaslužil več nego 1.50 do 2 ali 3 gld. na teden; pri tem dobiva še slabo hrano in še slabšo posteljo, v kateri navadno po dva, da še celo dostikrat se primeri, da jih v dveh posteljah po pet skupaj leži.

Da ima tudi bolje plačane delavce, kateri si še kaj zaslužijo, je umevno, ali iz povprečnega zaslužka je razvidno, da si tudi oni bolje plačani ne zaslužijo več nego 4 do 5 gld. na teden. Samo najboljši delavci te stroke se smejo ponašati s povprečnim zaslužkom 7 do 8 gld. na teden.

23. prosinca l. l. bil je v „Volkshalle“ javni shod, katerega je obiskalo 2000 čevljarjev. Od onega časa se je za temeljno podlago agitacije, mezdna tarifa (Lohn-tarif) in delavnični red (Werkstattordnung) postavil, kateri naj bi pomočnike zoper prevelikim izrabljenjem varoval. Delavnični red in mezdna tarifa sta bila od zadržnega predstojništva, brez diskuzije zavržena, čeravno se polevno glasita.

Pri tem takem ni čuda, da si delavci od takega vse zanikajočega predstojništva vse dopasti ne pustijo. Nekakova razburjenost polastila se je pretekli teden skoro vseh dnevnikov, kateri poročajo o štrajku, katerega se bode baje 9000 čevlarskih pomočnikov udeležilo. Povod tej govoric dalo je najbrž vodstvo dunajske čevlarske zadruge, katera se že celo leto splošnega čevlarskega štrajka boji. Čeravno še sedaj o splošnem štrajku ni misliti, so se vender najboljši pomočniki zjediniili, da zahtevajo povikšanje plačila, kakor tudi da se jed in stanovanje v delavnicah odpravi, ter se na ta način delavni čas uredi. V ta namen je bil 14. m. m. prosti čevlarski shod, na katerem je bilo zaključeno, da se na delodajalce mezdna tarifa in okrožnica pošlje, v katerej se zahteva, da jo delodajalci do 1. novembra podpisesejo, sicer bi se ravno isti dan delo ustavilo. Mi ne verujemo, da bi do tega prišlo in upamo, da se bode sporazumljenje doseglo. Naj bi se pa delodajalci, kar ni verjetno, na stališče zadržnega vodstva postavili, se bode pokazalo, kdo da je močnejši, delavska vzajemnost in trdna volja, ali na svoj žep se, trkajoči delodajalci.

Avstrija. Dunaj 5. m. m. je imel sodrug Drag. Adler prizivno obravnavo (Appellverhandlung), kateri je o svojem času zaradi prestopka § 312. (razžaljenje policijskega komisarja Feldmann-a zaradi besede „učite se poprej kaj“) na 24 ur ječe obsojen bil. Kazen se mu je na 3 dni ječe povikšala.

Ravno tisti dan je bila prizivna obravnava, proti sklicanju sodruga Zinram-a, kateri je bil zaradi prestopka § 18. društvene postave v prvi instanci na 5 gld. kazni obsojen. Zastopal ga je g. dr. Zwebrük, obravnava končala se je, da je bil popolnoma oproščen.

Nemčija. Kakor piše „Arbt. Zeitung“ ni odpotovanje ruskega carja iz Berolina nikomur toliko veselja napravila, kakor ravno berolinski policiji (redarstvu), redarji imeli so namreč nekaj hudih dnij, ker so bili noč in dan v mnogobrojnem številu na nogah, da zabranijo — ako bi se vzlic vsej opreznosti, kakov nihilist ne skrival, kateri bi carju po življenji stregel. K sreči se je vse v redu in po volji končalo, kakor so si sami želeli, zato je pa tudi marsikateri rusovski red našel svoje mesto na suknji kakovnega državnega odličnjaka. Na politične razmere ni imelo to potovanje nikakoršnega upliva, čeravno se je zagotavljalo, da pride v prid evropskemu miru. Najlepše se to pokaže s tem, da se od državnega zbora zahteva posojilo 265 milijonov, kateri se bodo večinoma za vojaške potrebe, to je za oboro-

ženje vojakov, in za ustanovljenje domobranskega topništva porabili.

V zadnjih časih so se posojila tako pomnožila, da je že zdaj na novo posojenih, ali vsaj dovoljenih 500 milijonov mark. V ar-di sedmega desetletja je bila država dolga prosta. Francoske milijarde so ji pomagale da je vojskine stroške in vojaška oboroževanja (Rüstungen) lahko plačala, ali sedaj niso le milijarde pognaue, narejeno je še dolga okroglih 1250 milijonov mark; z naj-novejšim posojilom bode ravno poldruga milijarda polna.

Kakor so sliši, bode postava zoper socialiste, nespremenjena pred državni zbor prišla, kateri naj bi jo tako rekoč za večno potrdil; državni učenjaki so si zaman glavo belili nad njo, da bi jo v občno pravo privedli, ali pa, da bi jo „z večjo sigurnostjo prava“ obdali.

Dopisi.

Iz Pichlinga pri Köflachu se nam piše: Spoštovani, sodrug! Poročila za uredništvo vam za zdaj ne morem poslati, ker si moram prej sodruga pridobiti, kateri mi bo pri sestavljanju slovenskih poročil pomagal. Jaz sem sicer rojen Slovenec, rodом iz Podgorja pri Slov. Gradcu, ker pa že 14 let na ptujem med samimi Nemci živim in samo nemške spise za brati priložnost imam, se mi moja izobraženost v slovenskem jeziku prepomanjkljiva zdi. da bi samostalna slovenska poročila pravilno pisal. Že iz teh mojih vrtic vam je razvidno, da ima Slovenec za svoje narodne sodruga gorko serce, če je ravno v borbi za vsakdanji kruh, v svoji nežni starosti zapustil dom in se izobraženju v svojem maternem jeziku odreči moral. Taka, kakor se meni godi, godi se mnogim, ki so primorani med ptujimi narodi živeti. Slovenec se ptujega jezika nauči in se v njem izobražuje ravno tako naglo, kakor se mu potem njegov jezik ali izobraženje v njegovem jeziku izgubi, posebno ako nima časa primernih knjig ali časopisov, katere bi bral. Zategadelj mislim, da bode slovenski delavski list za one sodruga velike važnosti, da si svoj jezik obdržijo in da se jim priložnost poda, da se v njem izobražijo, ako jih osoda primora med drugimi narodi živeti. Jaz sem nasprotnik vsakemu narodnemu fanatizmu, ali materni jezik, katerega se je najpred naučil, naj se vsakemu delavcu, kateri je primoran svoj kruh po svetu iskati, obdrži. Časopis, kateri se pa za delavske koristi bori, kar nam „Novi Čas“ obljubuje, naj se že pri ustanovljenju, če ne drugač, vsaj skoz marljivo 'naročnino podpira. Zatrorej sodrugi slovenskega jezika, kateri se po rudokopih (Bergwerk), tovarnah in drugih podjetjih, dostikrat na najnevarnejših krajih, pri težkem delu, neustrašeno za vaš kruh borite, ne ustrašite se tudi tu, kjer je potreba, da se časopis vzdrži, kateri se za naše koristi boriti hoče in kateri zahteva, da se nam naš prvi jezik obdrži.

Torej naročijmo in berimo pridno v Ljubljani izhajajoči „Novi Čas“ in kličimo v našej jugoslovanski neustrašenosti: Živi „Novi Čas“!

G. D.

Razne stvari.

Obrotni nadzornik. Predilna tovarna (Spinnfabrik). V ljubljanski predilnici se z delavci in delavkami kaj surovo ravna. Ravno ko je bil gospod obrtni nadzornik tukaj, prišel je od jednega uradnika sinček v tovarno, v katerej sicer nima nič opraviti, ali takov gospodič dobi si takoj delo, kjer nič drugega najdel ni, prislonil je jednej delavki gorko zausnico; ali je to omika pri takovih ljudeh, kateri se toliko višji od delavca čutijo. Delavci, vam pa kličem, združujete se in ve-

lavke ravno tako, potem vam ne bode potreba takovih surovostij prenašati. Opazovalec.

C. k. tobačna tovarna v Ljubljani. V c. k. tobačni tovarni tudi ni vse v redu, kakor bi moralo biti, tako se je primefelo, da je nadzornik c. k. tovarne umrl, gg. pazniki ali mojstri niso boljga znali, kakor da je vsak v svoji sobi napovedal, da imajo delavke vence kupiti, in še večinoma so donesek napovedali, koliko da ima vsaka dati, češ oni imajo toliko, da mi ne bodedo zaostali, tako, da je prišlo v vsakej delavnej sobi ali dvorani do 15 gld. skupaj, ali ni to nesramno od teh gospodov paznikov, da delavkam po 10 kr. iz žepa spravijo, ko marsikatera še toliko za kosilo ne porabi, in ker so tudi morale isti dan delo opustiti, kdo jim to povrne? Za vse svetnike se je zopet pobiralo za vence ravno onemu gospodu; ali mora delavec svoje načelnike tudi še po smrti poveljavati. Ko je bil o svojem času gospod obrtni nadzornik v tovarni, je seveda zdaj tega ali onega kaj povprašal, seveda zvedel ni nič, ker mu je vedno kakov uradnik za petami, tako pride tudi k delavki, ki izdeluje „virginia smodke“, vpraša jo, koliko dobi od sto, uradnik od zadaj se oglasi 14 kr., namesto da bi bil rekel 12 kr., delavka je bila tiho, če bi se bila oglasila, zgubila bi bila svoj kruh. Za danes naj bo zadosti, drugikrat kaj več. Vam pa delavci in delavke kličem, prebudite se!

Opazovalec.

Delavsko izobraževalno društvo v Ljubljani praznuje v nedeljo 24. novembra svojo 20letno ustanovno veselico. Vspored veselici naznanjen bode pozneje po vabilu. Delavci! Naša dolžnost je, da se te veselice mnogobrojno vdeležite in tako k boljemu prospehu „društva“ pripomorate, saj vam je to jedino društvo na Klaujskem torej na mnogobrojno svidanje uljudno vabi

Slavnostni odbor.

Papirnica v Vevčah (Josefsthal). V tej tovarni dela se večinoma vsako nedeljo, delavni dan je od 6. ure zjutraj do 7. ure zvečer; nočna (šiht) dela, od 6. ure zvečer do 7. ure zjutraj, če pa pride delavec 5 minut prepozno, je kaznovan do 1 gld., in vendar mora še 3, dneva delati.

Na socialdemokracičnem stališču obstoje sledeči listi, katere sodrugom priporočamo: Češki „Hlas Lidu“. Uredništvo Markgrafengasse Nr. 21. Prossnic (Moravsko) Cena za celo leto 1 gld. 60 kr. — „Arbeiter Zeitung“. Organ avstrijske socialdemokracije. Uredništvo VI. Gumpendorferstrasse Nr. 79 Dunaj. Izhaja vsak teden jedenkrat, velja četrt leta 75 kr. — „Rovnost“. Uredništvo Josefstadt Nr. 21 Brünn (Brno). Cena za četrt leta 35 kr. — „Volksfreund“. Organ socialdemokracične stranke v Avstriji. Izhaja vsako drugo in četrtro sredo v mesecu. Cena za poluleta 60 kr. Uredništvo in upravnništvo Josefstadt Nr. 39 Brünn. — „Nový Věk Svobody“. Uredništvo Nuslich Nr. 162 Praga. Cena četrt leta 35 kr. — „Arbeiterstimme“. Organ socialdemokracičen v Avstriji. Uredništvo Lazarettgasse Nr. 23. Upravnništvo Josefstadt 39. Cena za poluleta 60 kr. Brünn. „Červány“. Uredništvo Josefstadt Nr. 21 Brünn. — „Der Freigeist“. Socialdemokracičen časopis za delavsko ljudstvo. Uredništvo Wallensteinstrasse Nr. 15. Cena za poluleta 60 kr. Reichenberg. — „Heslo“. Uredništvo Weinberge Klipergasse Nr. 39 Praga. Cena za četrtleta 35 kr. —

V podporo lista došli so nam sledeči doneski: Ljubljana: Mizarski delavci pri g. Matjanu 7 gld. 70 kr. Budapešta: Vinko Arnez 1 gld. Reljak (Villach) 5 gld. Mizno okrožje „pod skalo“ 56 kr. Čevljarji pri g. A. Kunstu, gornja delavnica 60 kr. Spodnja 15 kr. Krojaška delavnica Witt 1 gld. Krojaška delavnica Schmitt 80 kr. Ravnikar krojač 60 kr. A. Rebaus 10 kr. Rndeči pirhi „pod skalo“ 1 gld. 2 kr. Po sodrugu Šarna 2 gld. 10 kr. Prosti čevljarji shod 40 kr. Prosti krojaški shod 40 kr. J. Mauthner 20 kr. Červeni Franta 10 kr. L. Golzer 10 kr. Olga Kurnik 10 kr. Minka Korošec 10 kr. Social 10 kr. Janez 10 kr. Viršek 10 kr. Šermona 20 kr. Košiček 20 kr. Ileršič 20 kr. Mojsterca noče plačat 8 kr. Natakarcica „Speckhügel“ 8 kr. Dunaj: Uredništvo „Gleichheit“ 35 gld. Trst: Arsenalni delavec 10 gld. J. Wögerer 1 gld. J. Govekar 60 kr. J. Holnb 10 kr. F. Adamič 15 kr. T. Warček 40 kr. M. Klupar 20 kr. V. Vute 20 kr. J. Dolenc 50 kr. A. Stibic, tipograf 50 kr. L. Hellrigel „malo pa iz serca“ 30 kr. A. Hanovald 10 kr. Biagio Kotnik 30 kr. Popotnik 10 kr. V. Pavliček 10 kr. Darilo natakarcija 22½ kr. J. Sager 40 kr. J. Bok 20 kr. M. Židan 40 kr. Johman 10 kr. F. Varel 20 kr. Darilo natakarcija 56 kr. Fajmošter v Bencigu je čepico zgubil 10 kr. Za svobodo 20 kr. Rudeči romar 10 kr.

drugo leto kasneje na II. kongresu avstrijske socialnodemokratske stranke konec junija 1891 — Ludvik Zadnik — je po kratkem opisu prvih poskusov z listom, ki niso uspeli ker urednika niso priznali za sposobnega urediti list, češ da nima »zadostne šolske izobrazbe«, in po pripombi, da »od časnikarja vendar ni mogoče zahtevati spričeval o tem, da lahko opravlja časnikarsko delo«, povedal le, da je list [»Novi čas«] končno izšel, a prva številka je bila zaplenjena in sicer je bil po mnenju državnega pravdnikarja v Ljubljani nedopusten že takoj prvi stavek za naslovom, t. j. besede: [Glasilo slovenskih socialnih demokratov] [dejanski podnaslov je bil: »Socijal-demokratičen list slovenskih delavcev«!] iz razloga, kakor se je pozneje izkazalo, ker oblast sploh ni priznala socialni demokraciji, da bi smela v slovenskih deželah obstajati.¹¹ Tej Zadnikovi omembi »Novega časa«, ki pa ni vsebovala njegovega imena, je šele po petih letih — leta 1896 — sledila druga njegova omemba v polemični notici Roka Drogenika, ki je upravičeno očital Zavertnikovemu poročilu o »delavskem gibanju in o socialni demokraciji v Slovencih«¹² za ustanovni zbor jugoslovanske socialnodemokratske stranke nepopolnost in netočnost; splošno je pripomnil, da »o tem predmetu pisati ni lahka naloga«, ki »zahteva resnega preiskovanja«, in navedel na prvem mestu med socialnodemokratskimi časniki, ki jih »pisatelj niti z jedno besedico ne omenja« — »Novi čas« s poudarkom: »Tega prvega slovenskega socialističnega časopisa izšla je leta 1890 [!] jedna številka, koja pa je bila zaplenjena.«¹³ Ta vir je gotovo imel v roki Karl Linhart, ki je zbiral gradivo za zgodovino začetkov slovenskega socialističnega gibanja in ki je leta 1904 v osmrtnici za Antonom Grablovičem zapisal o njem: »Izdal je [Grablovič] leta 1890 [!] z Brozovičem list 'Novi čas', ki je pa izšel samo enkrat«¹⁴. Osem let kasneje se je kot drugi lotil zbiranja gradiva iz začetkov slovenske socialne demokracije Anton Kristan, ki pa je v svojem pozivu »Sodrugom po Slovenskem«¹⁵ v seznamu slovenskih socialnodemokratskih listov izpustil »Novi čas«, o katerem ni nič vedel, in postavil na prvo mesto »Ljudski glas« (Ljubljana) pred »Delavski list« (Trst) ter s tem nehote povzročil, da je nato pri neinformiranih in neraziskujočih prepisovalcih stopilo na mesto imena »Novi čas« ime »Ljudski glas«, t. j. ime lista, ki je izhajal sicer v Ljubljani, toda že v letih 1882—1885 in ki v bistvu ni bil socialističen list, čeprav ga je nekaj časa uporabljala in ga

skušal dobiti v svoje roke Železnikarjev radikalnosocialistični krog. Ime »Novi čas« pa vendarle še ni zatonilo v pozabo v spominu njegovega nekdanjega izdajatelja Karla Kordeliča, od koder se je pojavilo v biografskem sestavku ob štiridesetletnici vstopa tega sozačetnika slovenske socialne demokracije v ljubljansko delavsko izobraževalno društvo leta 1914, da je Kordelič po hainfeldskem kongresu »ustanovil političem list 'Novi čas'«¹⁶. Na svoj — in nemara tudi Kordeličev spomin se je opiral drug sodobnik »Novega časa« — Karl Tekavec, ko je v svojem spominskem sestavku »Iz mojih zapiskov« leta 1926 z vso določnostjo zapisal: »Po hainfeldskem kongresu smo seve poskušali z lastnim časopisom. Ustanovili smo 'Novi čas', ali ni izšla oficielno nobena številka, ker so vse tri [sic!] zaplenili že v tiskarni.«¹⁷ Da so se pri Tekavcu iz ene zaplenjene številke »Novega časa« rodile kar tri, moramo pač pripisati vplivu navedb v sestavku »Spomini«, ki ga je leta 1912 napisal Janez Kocmur, skrit za inicialkami svojega psevdonima D[imitar] M[ihič], na osnovi spominskega predavanja Melhiorja Čobala, in v katerem beremo: »Iz Hainfelda je prinesel slovenski delegat tudi 40 goldinarjev za ustanovitev slovenskega socialnodemokratskega lista. Sicer je že prej [?] bilo napravljanih več [?!] poskusov v tem oziru, ki pa so se zaradi pomanjkanja sredstev vsi ponesrečili. 'Ljudski glas' [t. j. seveda: »Novi čas«!] in 'Zora' [ki jo je na tem mestu Kocmur — ali morebiti Čobal — prvi preselil iz Trsta v Ljubljano in ki je tako postala že drugo krivo ime za »Novi čas«!] sta doživela le po par [?!] izdaj. Dejanska urednika sta bila sodruga Anton Grablovič [?!], čevljar, in A. [prav: Ivan] Brozovič, krojač, ki sta bila tudi izvrstna govornika in zvesta pristaša stranke do svoje smrti. Prva številka 'Zore' [t. j. seveda: »Novega časa«!] je bila popolnoma zaplenjena, ostalo je le par beležk in nekaj revnih inseratov [samo teh ni bilo!]. Državni pravdnik je Brozoviču zažugal, da bo [?!] list sploh prepovedal, če ga ne bo urejeval drugače. Šele tretja [?!] številka 'Zore' [?!] je bila nezaplenjena.«¹⁸ Tekavec je dejansko popravil krivi imeni »Zora« in »Ljudski glas« ter »podatek« o neki nezaplenjeni številki, njegov in Kordeličev spomin pa mista zmogla več popraviti enako krivega »podatka« o treh številkah namesto ene same. A še pred Tekavcem so se v to, od leta 1912 tako zamotano zadevo začeli vtikati tudi znanstveni bibliografi, ki so navajali samo nepobitne podatke. Prvi je dr. Dra-

gotin Lončar v spisu »Politično življenje Slovencev« leta 1921 v seznamu političnih časnikov navedel: »Novi čas' v Ljubljani, 1889. (Tako j 1. številka zaplenjena.)«¹⁹ Ta podatek je pač povzel iz notic v »Slovenskem Narodu«, kajti sicer bi morali tudi pri njem najti krivo letnico 1890, in je bržčas prav on nanje opozoril dr. Janka Šlebingerja, ki je pri sestavi svojega seznama slovenskih časnikov in časopisov od leta 1797 do 1936 seveda moral v celoti prevzeti vanj Lončarjev seznam slovenskih političnih časnikov in z njim tudi »Novi čas«, ki ga pa niti Lončar niti on nista imela v rokah in se je zato ob njegovi navedbi sklical na notico v »Slovenskem Narodu« kot edini vir.²⁰ Tako smo podali popoln pregled vseh pred letom 1951 objavljenih omemb »Novega časa« pod njegovim pravim imenom, vmes pa smo tudi opozorili na prvo njegovo navedbo pod dvema krnivima imenoma, ki so jo pozneje prevzeli še nekateri pisci in bibliografi, ker bodisi niso utegnili nič raziskovati ali pa so menili, da bi bilo vsakršno raziskovanje brezplodno.²¹ Navesti pa moramo končno še eno omembo »Novega časa« v doslej še neobjavljenih univerzitetnih predavanjih dr. Ilvana Prijatelja o slovenski slovstveni in politični zgodovini iz leta 1927-1928, ko je predavatelj povedal, da se je »prvo glasilo« slovenskih socialističnih demokratov »po Kordeličevih podatkih imenovalo »Novi čas'« in da »sta izšli baje samo dve [?!] številki,« nakar »da je policija list ustavila«; za urednika »Novega časa« je imel Prijatelj — pač tudi po Kordeličevih podatkih — čevljarja Vovka, kateremu »so pomagali Barta, Kordelič in drugi na ta način, da so prevajali prispevke iz nemških socialističnih listov«. Ob te spominske podatke, ki jih je seveda mogel sprejeti in navesti le s pridržkom, je Prijatelj moral postaviti s prav takšnim pridržkom tudi knive podatke iz Kocmur-Čobalovih »Spominov« o ljubljanski »Zori«, pri čemer je opustil le očitno nevzdržno ime »Ljudski glas« za prvi slovenski socialnodemokratski list. Tako je vendarle dal prednost Kordeličevim navedbam pred Kocmur-Čobalovimi, čeprav protislovja ni mogel dokončno razrešiti.

Iz vsebine »Novega časa« lahko prav dobro razberemo značilne poteze socialne demokracije, kakršna se je tedaj začela pri nas oblikovati. V dobro sestavljenem uvodnem programskem oklicu je tedanjemu stanju slovenskega delavstva ustrezno izražena misel delavskega osveščanja in združenja »proti drugim, delavcu sovražnim

strankam«, »ker samo združeni in našega stanja si svesti zmoremo se uspešno proti našim izrabljevalcem in tlačiteljem v bran postaviti«, uspešno nastopiti »za pravice četrtega stanu«, »za zboljšanje gmotnega položaja delavstva, za dosego bolj učinkovite socialne zaščite, za priboritev volilne pravice in za zagotovitev državljskih svoboščin vključno pravico do izobrazbe. Vse to je bilo v okviru tako imenovanih minimalnih zahtev socialnodemokratskega programa, ki so povsem zadostovale za prebujanje in združevanje delavskih množic, težečih iz brezpravja k pravicam, ki so bile videti po sebi umevne, a jim jih je vladajoča družba vendarle odrekala. Kjer pa se je »Novi čas« odmaknil od teh perečih potreb delavstva, kakor v obeh razglabljanjih o »socializmu« in »komunizmu«, se je razkrila nizka teoretska raven njegovih piscev, ki so znali napabirčiti le nekaj splošnih naravnopravnih argumentov v prid socialistični preobrazbi družbe in ki so bili tu dosti bliže utopičnemu socializmu kakor pa marksizmu. Podrobnejši razčlembi »socialistične teorije«, kakršna se razodeva v »Novem času« in ki so jo njeni pisci prav mukoma spravili na papir, ne da bi se na njem dokopali do kakšne jasnosti, se moramo na tem mestu odreči. Med »dopisi« pa se nam zdi tu posebne obravnave potreben le eden, ki ima zgolj obliko »dopisa«, medtem ko je dejansko politična deklaracija. Prejeli naj bi ga bili sodrugi v Ljubljani iz premogarskega kraja Pichlinga pri Köflachu na Nemškem Štajerskem od Slovenca, ki je bil doma iz Podgorja pri Slovenjem Gradcu, a je med 14-letnim bivanjem »na ptujem med samimi Nemci... samo nemške spise za brati priložnost« imel »in se izobraženju v svojem maternem jeziku odreči moral«. A bolj, ko si ta »dopis« ogledujemo, manj moremo verjeti o njem, da bi bil prišel takšen po naključju iz Pichlinga ali od koder koli iz tujine, in bolj smo prepričani, da so ga prav spretno sestavili sami ali pa dali napisati izdajatelji »Novega časa«, da bi v njem izpovedali svojo privrženost k materinščini in poudarili, da njihov internacionalizem s slovenstvom ni v mavzkrižju. V njem so s socialnim programom povezali tudi narodnostnega, ko so izrecno izjavili, da se »Novi čas« ne samo za naše [delavske] koristi boriti hoče«, ampak da tudi »zahteva, da se nam naš pravi jezik obdrži«. In ko mu iz obeh teh dveh razlogov v svoji »jugoslovanski neustrašenosti« kličejo, naj živi, poudarjajo svoj narodnostni ponos prav nenavadno močno za socialne demokrate tistih

časov. Pri tem jim nemara ni šlo samo zato, da bi pravilno osvetlili ali — recimo tudi — »omejili« svoj internacionalizem, ki se je takrat marsikje pojmoval kot popolna brezbriznost za narodnost, ampak hkrati tudi za političen račun, ki je seveda utegnil biti bolj podzavesten kakor pa premišljen: Ko so tako poudarjali pomen slovenskega socialističnega lista za narodnostno ohranitev slovenskih delavcev v tujini in tudi na obrobju slovenskega ozemlja, so kot nekakšna pomožna narodnost ohranjujoča sila skušali zbuditi nekaj simpatije zase med demokratičnimi življi slovenske posvetne inteligence v narodnjaško-liberalnem taboru, pri katerem so slovenski socialni demokrati bili prisiljeni iskati neke opore že iz razloga, ker so svoj list morali tiskati v njegovi — »Narodni tiskarni«...

S svojo vsebino pa »Novi čas« ni mogel vplivati na dogajanje, saj so bili zaradi nagle, že vnaprej sklenjene zaplembe zaseženi domala vsi matinsjeni izvodi, ki so bili po sodni potrditvi zaplembe in prepovedi »nadaljnega« razširjanja uničeni, namesto da bi bili prišli med slovenske delavce in jih spravljali k samozavesti in k boju za gmotne, socialne in politične pravice. Državni pravdnik sicer ni »Brozoviču zažugal, da bo list sploh prepovedal, če ga ne bo urejeval drugače«, kakor smo brali v Kocmur-Čobalovih »Spominih«, pač pa je »visoka c. kr. deželna vlada v Ljubljani« morala prav ostro »zažugati« uredniku Brozoviču in izdajatelju Kordeliču — najverjetneje s kazenskim procesom in obsodbo — da ju je pripravila do 10. novembra 1889 podpisanega »naznanila«: »Udamo podpisani javljajo [= javljata] s tem, da »Novi čas«, socialno-demokratičen list za slovenske delavce, ne bode več izhajal, in da u to voljeni odbor svoje delovanje ustavi.«²² Dva dni nato je deželno predsedstvo sporočilo ljubljanskemu državnemu pravdništvu in dunajskemu notranjemu ministrstvu, da je »po naznanilu izdajatelja Karla Kordeliča

in urednika Ivana Brozoviča bilo nadaljnje izhajanje časnika »Novi čas« ustavljeno.«²³

Tako je bil »Novi čas« zatrt in pokopan. Tiskovna akcija slovenskih socialnih demokratov se nekaj časa ni mogla nadaljevati. Šele po nadaljnjem preteku celih devetih mesecev sta se iz njihove srede pojavila dva nova prijavitelja — Anton Grablovec kot izdajatelj in Ludvik Zadnik kot urednik — novega slovenskega socialnodemokratskega lista z novim imenom »Delavski list«. To pa je že začetek nove zgodbe...

OPOMBE

1. Predsedstveni spisi kranjske deželne vlade (v Državnem arhivu LR Slovenije), št. 2153 pri št. 3150 (tu in v nadaljnjih opombah isto leto 1889). — 2. Prim. [D. Kermauner:] »Prvi veliki boj slovenskega delavstva — ob petdeseti obletnici, Ljubljana 1939, in [D. Kermauner:] »Iz zgodovine rudarskih stavk v trboveljskem revirju«, Ljubljana 1950. — 3. Predsedstveni spisi... št. 2420 pri št. 3150 izrecno omenja to sporočilo Brozoviču, ki je imelo št. 2160, a ga v arhivu ni najti. — 4. Prav tam, št. 2290 pri št. 3150. — 5. Prav tam. — 6. Prav tam, št. 2420 pri št. 3150. — 7. Prav tam. — 8. Slovenski Narod št. 256 z dne 6. novembra 1889. — 9. Prav tam, št. 257 z dne 7. novembra 1889. — 10. Laidacher Zeitung (Ljubljanski časnik), št. 262 z dne 14. novembra 1889; razsodilo je tudi v predsedstvenih spisih... št. 3220. — 11. »Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920«, Zgodovinski arhiv komunistične partije Jugoslavije, V. tom, Beograd 1951, str. 41. — Prevod je nekoliko popravljen po originalu v »Verhandlungen der zweiten österreichischen socialdemokratischen Parteitag, abgehalten zu Wien am 28., 29. und 30. Juni 1891. Wien 1891, str. 42. — 12. Prav tam, str. 24—28. — 13. -f- [= Rok Drofenik]: »Kakov list je bil, »Ljudski glas?« v »Svobodi« I, št. 6 z dne 23. novembra 1896. — 14. »Delavec — Rdeči prapor«, št. 32 z dne 5. avgusta 1904. — 15. »Zarja«, št. 390 z dne 23. septembra 1912. — 16. »Karel Kordelič. Ob 40-letnici njegovega vstopa v stranko v »Zepnem koledarju za delavce sploh in prometne namešence za leto 1915« (XV. letnik »Zepnega koledarja za slovenske delavce), str. 44. — 17. »Pod lipo«, III/1926, str. 141. — 18. D. M. [= Janez Kocmur]: »Spomini. Odlomki iz predavanja sodruha M. Cobala v ljubljanski »Vzajemnosti« dne 16. oktobra 1912 v »Družinskem koledarju za leto 1913«, Ljubljana 1912, str. 116—117. — 19. Dr. Dragotin Lončar: »Politično življenje Slovencev, Ljubljana 1921, str. 435. — 20. Dr. Janko Šlebingar: »Slovenski časniki in časopisi. Bibliografski pregled od 1797 do 1936« v zborniku »Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani«, 1937, str. 50, št. 152. — 21. Krive podatke iz Kocmur-Čobalovih »Spominov« so prevzel po vrsti: dr. Avgust Pirjevec leta 1926 v svoj sestavek o Antonu Grablovcu za Slovenski biografski leksikon I, str. 238, Anton Kristan leta 1927 v svojo knjigo »O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialno-demokratske stranke (1848—1896)«, str. 154, in Cvetko Kristan v bibliografsko prilogo k tej knjigi A. Kristana pod naslovom »Seznam slovenskih socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časnikov«, prav tam str. 174 pod letnico 1891 (!). Te krive podatke je celo še leta 1954 poskusil v celoti »vzdržati« Cvetko A. Kristan v sestavku »Še nekaj o delavskem tisku« v »Naših razgledih«, III, št. 12 z dne 19. junija 1954, str. 8 in str. 9, in v sestavku »Sestdeset let slovenskega socialističnega tiska« v »Socialistični misli«, II/1954, str. 167 in str. 341. — 22. Predsedstveni spisi... št. 2420 pri št. 3150. — 23. Prav tam.

